

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Židé ve světle českého tisku první ČSR (1918-1938)

Jews of the Czech Press of the First Czechoslovak State (1918-1938)

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

PhDr. Lena Arava-Novotná, Th.D.

Autorka:

Kristýna Iblová

Praha 2014

Poděkování

Děkuji vedoucí své bakalářské práce, PhDr. Leně Aravě-Novotné, Th.D., za veškeré rady, připomínky a podněty, které byly velkým přínosem při realizaci této práce a uvedení do dané problematiky.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem *Židé ve světle českého tisku první ČSR (1918- 1938)* napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů a literatury.

V Praze dne 23. 6. 2014

Kristýna Ibllová

Anotace

Bakalářská práce *Židé ve světle českého tisku první ČSR (1918-1938)* se zabývá židovskou menšinou z pozice dobového politického tisku, pravicového a levicového, nejdůležitějších československých politických stran tehdejší doby. Předmětem práce je snaha vysledovat na základě konkrétních událostí, které byly spojeny s židovskou menšinou, jakým způsobem a jakými mechanismy bylo zacházeno s židovskou menšinou prostřednictvím dobového politického tisku.

Annotation

The Bachelor's Thesis entitled *Jews of the Czech press of the First Czechoslovak Republic (1918-1938)* examines the Jewish minority from the perspective of political press, both right-wing and left-wing, of the most important Czechoslovak political parties of the time. The thesis works with specific events in an attempt to trace the methods and mechanisms applied in depicting the Jewish minority in the political press of period.

Klíčová slova:

Židé, židovská menšina, první Československá republika, politický tisk, pravicový tisk, levicový tisk

Keywords:

Jews, jewish minority, first Czechoslovak Republic, political press, right-wing press, left-wing press

Obsah

Úvod	7
1. Židé v ČSR 1918 - 1938	10
1.1 Postavení	10
1.2 Politický systém a židovská menšina	15
2. Židé ve světle pravicového tisku	21
2.1 Vznik národní rady židovské a parlamentní volby	22
2.2 XVIII. světový sionistický kongres	24
2.3 Pogromy	27
2.4 Německé provokace	28
2.5 Steinherzova aféra	30
2.6 Pronásledování židovského obyvatelstva po nástupu Adolfa Hitlera k moci	31
2.7 Protižidovské nálady spojené s insigniemi	34
2.8 Norimberské zákony	35
3. Židé ve světle levicového tisku	37
3.1 XVIII. světový sionistický kongres	38
3.2 Theodor Lessing	41
3.3 Pogromy	42
3.4 Německé provokace	44
3.5 Steinherzova aféra	44
3.6 Pronásledování židovského obyvatelstva po nástupu Adolfa Hitlera k moci	47
3.7 Protižidovské nálady spojené s insigniemi	49
3.8 Norimberské zákony	50
Závěr	54
Prameny a literatura	58
Summary	60

Seznam zkratek

atp.	a tak podobně
dr.	doktor
něm.	německý
nac.	nacionalistický
např.	například
prof.	profesor
t. m.	tohoto měsíce
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaný
ČSSD	Československá strana sociálně demokratická
ČSR	Československá republika
KSČ	Komunistická strana československá
Mar. Lázně	Mariánské Lázně
Mor. Ostrava	Moravská Ostrava
NSDAP	Národně socialistická německá dělnická strana
NRŽ	Národní rada židovská
SA	Sturmabteilung- Nacistické úderné oddíly
Ústí n. L.	Ústí nad Labem

Úvod

Téma práce jsem si vybrala ze zájmu o dané období, které je obecně charakterizované jako doba, jejímiž symboly byla demokracie, humanita a liberální postoj k menšinám, které na území tehdejšího Československa žily, zejména k menšině židovské. Tento postoj nebyl pro jiné státy tehdejší střední či východní Evropy příznačný. Myšlenky a postoje tehdejší doby se šířily prostřednictvím média, které bylo v té době nejrozšířenější a nejvlivnější, a tím byl, tisk. Právě jeho prostřednictvím, se promlouvalo k veřejnosti. Vzhledem k rozsahu práce bylo nutné se zaměřit pouze na jednu kategorii tisku a snažit se vysledovat podstatu a způsoby vnímání židovské menšiny prostřednictvím zvolené skupiny. Pro tuto práci byl vybrán politický tisk- ústřední tiskový orgán politických stran. Politické strany se svými postoji a programy jsou do jisté míry autoritou, která se podílí na utváření státního zřízení a stavu společnosti. Proto považuji za jeden z nejdůležitějších aspektů při vytváření pohledu a vnímání veřejnosti na židovskou menšinu právě tisk politický. To, jak byla židovská menšina vnímána v kruzích politických, mělo dopad na její vnímání v kruzích veřejných. Když se podíváme na postavení židovské menšiny v průběhu historie, vidíme, že zásadní vliv měla vždy vyšší autorita, ať už to byla autorita panovníka či církve. A tento princip se nemění ani v moderní době.

Inspirací mi byla sbírka politické propagandy 20. století, kde již řadu let pracuji. Sbírkou disponuje velkým množstvím plakátů, kreseb, fotomontáží, knih a periodik, které prezentují politickou agitaci zejména bývalého Sovětského svazu od roku 1917 až do 90. let 20. století, Německa za druhé světové války, ale i Československa jako satelitní země Sovětského svazu. Práce s těmito předměty mi odhalila, jak silným a manipulativním nástrojem může být politická propaganda, která se tak nenápadným způsobem vkrádá do mysli člověka. I když se v tomto případě jedná zejména o politickou propagandu totalitních režimů, je nesporné, že politický vliv se projevuje i na územích, kde totalitní režim nevládne nebo, jako v případě Československa v letech 1918-1938, kde ještě totalitní režim nevládl, a státní zřízení bylo založeno na demokratických ideálech. Politická propaganda je fenomén, který by neměl být podceňován a měla by mu být věnována pozornost.

Téma práce je o to významnější, neboť se jedná o oblast, která nebyla nijak hlouběji probádána a neexistují k ní žádné publikace. V některých monografiích nebo sbornících, jež se zabývají tématem židovské menšiny za první republiky se vyskytují dobové články, které ale slouží spíše jako doplňkové elementy v rámci konkrétního tématu. Neexistují však žádné

monografie, které by se zabývaly čistě vztahem politického tisku k židovské menšině na území Československa v letech 1918-1938.

Pro práci s tiskem byly zvoleny konkrétní události politického rázu, které byly úzce spojeny s židovskou menšinou. Byly vybrány události, jež reflektovaly politickou činnost židovské menšiny v rámci její komunity a i tehdejšího Československa a události, které odrážely politickou situaci a stav společnosti v letech 1918-1938 především na území Československa, ale i Německa. Rozsah práce neumožnil, aby do ní bylo zahrnuto postavení a programy jednotlivých politických stran a cílová skupina voličů té dané strany, na jejichž základě se též mohl utvářet postoj k židovské menšině. Pro tuto práci byly vybrány ústřední tiskové orgány nejdůležitějších politických stran první ČSR.

Práce s periodiky nebyla ze začátku vůbec lehká. V první řadě bylo nutné znát přesná data událostí, které byly v dobovém tisku vyhledávány. Například v případě Steinherzovy aféry to bylo celkem obtížné. Dostupné informace mluvily o tom, že po zvolení do funkce na rok 1922/23 se mezi německým studentstvem vzedmuly odmítavé postoje. Ovšem nikde nebylo napsáno, kdy se volba do funkce rektora konala. V souvislosti s touto aférou byly zmíněny také studentské nepokoje na konci listopadu roku 1922, u nichž jsem začala, a tak jsem zjistila, že do své funkce byl Steinherz zvolen 17. června 1922. Zpětně jsem tedy hledala reakce bezprostředně po jeho zvolení, ale žádné nebyly v dobovém československém tisku nalezeny. V některých případech, ač mi byla známa přesná data událostí, nevyskytovaly se reakce bezprostředně po nich, ale objevovaly se až s několikanásobným odstupem. Bylo tedy nutné danou událost vyhledávat v periodikách, která vyšla několik dní po události. V případě parlamentních voleb jsem musela hledat ještě v periodikách několik dní před jejich uskutečněním, jestli se v nich neobjeví nějaká reakce ohledně kandidatury Židovské strany před konáním voleb. Z vyhledaných článků, jichž nebylo málo jsem vybrala pouze ty, které nejvíce odrážely postoj daného periodika k židovské menšině v kontextu tehdejšího Československa. Snažila jsem se k daným článkům přistupovat analyticky a identifikovat podstatné elementy, které články obsahovaly.

Pro práci s periodiky jsem využila fondy knihovny Národního muzea, kde byly prezenčně k dispozici svazky periodik, které jsem si mohla ofotit, nebo Národní knihovny, kde byla v čítárně periodik k dispozici převážně periodika na mikrodokumentech, které bylo možné si oskenovat.

Co se týká členění práce, byla periodika rozdělena do dvou skupin podle směru politických stran, tedy na tisk pravicový a levicový. V případě *Československé sociálně demokratické strany*, která byla spíše stranou středovou, ale měla ze začátku ve své základně silné levicové

hnutí a soustředila se spíše sociálním směrem, zařadila jsem její tiskový orgán v rámci rozsahu práce a snazšího členění do skupiny levicového tisku. Každé skupině dobového tisku se věnují jednotlivé kapitoly práce. Události, které byly použity pro tuto práci, jsou také rozděleny do dvou skupin pro snazší orientaci. Do první skupiny jsou zahrnuty události, které se děly v rámci židovské menšiny a odrážely její politickou integraci v rámci komunity, ale i politického zřízení tehdejšího Československa. Do druhé skupiny jsou zařazeny ty události, které se sice děly mimo židovskou menšinu a jejímiž činiteli nebyli přímo Židé, které však měly bezprostřední dopad a vliv na tuto menšinu. Tyto události jsou zastoupeny v jednotlivých podkapitolách druhé a třetí kapitoly. Do této práce jsem také začlenila kapitolu, která pojednává o postavení židovské menšiny jak z pozice demografické tak sociální a její politické integrace do politického života první ČSR. Na jejím základě jsem chtěla demonstrovat zastoupení židovské menšiny na území tehdejšího Československa a její sociální a politickou integraci.

V této práci jsem vycházela z použité literatury, která je uvedena na jejím konci. Tyto zdroje byly použity zejména pro první kapitolu zabývající se postavením a politickou integrací židovské menšiny. Ve druhé a třetí kapitole jsem vycházela čistě z dobových pramenů, tedy tisku, a v rámci těchto kapitol byly použity encyklopedie a slovníky, které mi posloužily k vysvětlení některých pojmů a dobových událostí či charakteristik osobností.

Cílem této práce není něco potvrzovat či vyvracet. Práce by měla nahlédnout a poukázat na to, jak židovská menšina figurovala v nejvlivnějším médiu tehdejší doby. Snaží se zachytit nejvýraznější mechanismy, které dobový politický tisk používal a jejichž prostřednictvím židovskou menšinu charakterizoval. Měla by odpovědět na otázku, zda bylo židovskou menšinou politickým tiskem manipulováno, tak jak bylo zvykem s ní manipulovat v předcházejících dobách autoritami panovníků a církve. Šlo o to zachytit, zda staré stereotypy, na jejichž základě byli Židé charakterizováni a které sloužily k negativnímu zobrazování této menšiny, byly překonány nebo zda byly jejich kořeny tak hluboko zakořeněny, že se uplatňovaly i v moderní společnosti.

1. Židé v ČSR 1918 - 1938

1.1 Postavení

Židovské obyvatelstvo za první republiky tvořilo jednu z nejpočetnějších menšin a žilo na území tehdejšího Československa, které se rozkládalo na území Čech, Moravy, Slezska, Slovenska a Podkarpatské Rusi, rozptýleně. „Pro tuto menšinu jest také charakteristické, že netvoří souvislé sídelní oblasti. Ani v Podkarpatské Rusi není jediného okresu, kde by Židé tvořili aspoň 20% obyvatelstva.“¹ Zastoupení židovského obyvatelstva jeho počtem a uplatněním bylo určeno územím, na kterém žilo. Jednotlivá území se totiž nacházela na rozdílné sociokulturní úrovni.

Na následujících řádkách bych chtěla nastínit demografii židovského obyvatelstva z pozice jeho vyznání a židovské národnosti, k níž se hlásilo podle jednotlivých regionů. Následně bych poukázala na uplatnění v odvětví, v kterém se nejčastěji realizovalo a jeho sociální rozvrstvení. Pro srovnání budu vycházet ze statistiky sčítání lidu z roku 1921² a 1930³. Kritérii, která pro mě byla ve statistice sčítání lidu z roku 1921 a 1930 směrodatná, bylo židovské obyvatelstvo podle vyznání⁴ a příslušnost izraelitů k jednotlivým národnostem zejména pak k národnosti židovské.

Otázka národnosti se řešila ve speciálních nařízeních týkajících se sčítání lidu, která byla upřesněna v §8 z roku 1921, kde se píše „Národností jest rozuměti kmenovou příslušnost, jejímž hlavním vnějším znakem jest zpravidla mateřský jazyk. Židé⁵ mohou přiznati národnost židovskou.“⁶ V roce 1930 bylo toto ustanovení rozšířeno o poučení, které povolovalo zapsat jinou národnost než pro kterou svědčí mateřský jazyk v případě, že sčítaná osoba nemluví svým mateřským jazykem a plně ovládá jazyk oné národnosti. Židé však vždy mohli přiznat židovskou národnost. Židovské obyvatelstvo i přes neznalost jazyka jidiš nebo hebrejštiny se mohlo přihlásit k židovské národnosti, což mohlo vést k poklesu či posílení té

¹ KONČÁK, Jaromír. *Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 1. prosince 1930 I. díl*. Praha: Státní úřad statistický, 1934, s. 47.

² *Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 15. února 1921 I. díl*. Praha: Státní úřad statistický, 1924.

Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 15. února 1921 II. díl. Praha: Státní úřad statistický, 1927.

³ *Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 1. prosince 1930 I. díl*. Praha: Státní úřad statistický, 1934.

Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 1. prosince 1930 II. díl. Praha: Státní úřad statistický, 1935.

⁴ Ve statistice uváděno jako vyznání izraelské. Izraelité se mohli hlásit k jakékoli národnosti.

⁵ Ve své práci budu slovo Žid psát s velkým počátečním písmenem jakožto příslušník etnika. V některých případech citací a dobového tisku je slovo Žid psán s malým začátečním písmenem a někdy s velkým začátečním písmenem. Pro sjednocení citovaného textu a mého vlastního textu, budu psát slovo Žid s velkým začátečním písmenem. V ostatních případech dobového textu ponechávám gramatické odlišnosti v původním znění.

⁶ KONČÁK, Jaromír. *Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 1. prosince 1930 I. díl*. Praha: Státní úřad statistický, 1934, s. 45.

či oné národnosti. „Židé tak totiž mohli mírně snížit počet Němců a Maďarů v zemi. Na druhou stranu nikdo nebránil česky nebo slovensky mluvícím Židům přiznat se k československé národnosti⁷, čímž byl státní národ posílen přímo.“⁸

Z celkového počtu izraelitů 356 830⁹ v roce 1930 se jich k židovské národnosti přihlásilo 186 642. Když se podíváme na statistiku z roku 1921, uvidíme, že do roku 1930 došlo k nárůstu izraelitů o 2 488 (0,70%) a k nárůstu izraelitů hlásících se k židovské národnosti o 6 138 (3,4%). Tento nárůst byl dán pravděpodobně národním uvědoměním židovského obyvatelstva. „... 3,4 procentní přírůstek židovské národnosti neznamená zvětšení této etnické skupiny, nýbrž jen postup jejího národního uvědomění“.¹⁰ Jak vidíme, více než polovina izraelitů (v roce 1930 to bylo 57% a roku 1921 53,9%) se přihlásila k židovské národnosti. Nejvíce izraelitů se přihlásilo k židovské národnosti na území Slovenska a Podkarpatské Rusi, kde tak učinilo přes 90% izraelitů. „K židovské národnosti se přihlásilo průměrně jen 57% osob izraelského náboženství, nejvíce na Slovensku a hlavně v Podkarpatské Rusi, kde tak učinilo 92,6% izraelitů.“¹¹ Ze zbývajících počtu izraelitů se při sčítání lidu roku 1930 24,5% přihlásilo k národnosti československé, 12,8% k národnosti německé a 4,7% k maďarské. Podle statistiky z roku 1921 můžeme sledovat snížení příslušnosti k ostatním národnostem a posílení národnosti židovské, jak již bylo zmíněno výše.

Nejvíce izraelitů bylo zastoupeno na území Slovenska, které k roku 1930 čítalo 136 737 a od roku 1921 došlo k nárůstu o 0,63%. Z celkového počtu izraelitů na Slovensku se přihlásilo k židovské národnosti 65 385. Ovšem v otázce židovské národnosti došlo na tomto území k poklesu od roku 1921 o 5 144 (7,3%). Tento pokles se dá vysvětlit dvěma příčinami. První souvisí s židovskou ortodoxií na Slovensku, která po vzniku Československa měla svou centrálu v Bratislavě. Ortodoxní, kteří získali posilu a vzrostli, vystupovali proti židovskému národnímu hnutí z obavy z popularity národního hnutí, která byla rozšířena mezi židovským obyvatelstvem. Ortodoxní rabíni ve dvacátých letech na Slovensku vedli proti židovskému národnímu hnutí četné kampaně. Druhou příčinou, jenž mohla mít za následek pokles židovských obyvatel hlásících se k židovské národnosti, byla změna národnostní orientace Židů. Od prvního sčítání lidu roku 1921 do roku 1930 došlo k poklesu maďarské národnosti mezi židovským obyvatelstvem a k nárůstu národnosti československé. Tato změna se

⁷ Při sčítání nebyla rozlišována národnost česká či slovenská.

⁸ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?* Praha- Litomyšl: Paseka, 2013, s. 64.

⁹ Níže uváděná čísla vycházejí z *Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 15. února 1921 I.,II. díl*. Praha: Státní úřad statistický, 1924. a *Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 1. prosince 1930 I.,II. díl*. Praha: Státní úřad statistický, 1934.

¹⁰ KONČÁK, Jaromír. *Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 1. prosince 1930 I. díl*. Praha: Státní úřad statistický, 1934, s. 47.

¹¹ KONČÁK, Jaromír. *Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 1. prosince 1930 I. díl*. Praha: Státní úřad statistický, 1934, s. 52.

odehrála jak na úkor Židů národnosti maďarské, tak národnosti židovské. Židovské obyvatelstvo se postupem času stále více hlásilo k československé národnosti, což oslabovalo skrytou nesnášenlivost slovenské společnosti vůči Židům.¹² Druhou oblastí Československa, kde bylo židovské obyvatelstvo nejvíce rozšířeno, byla oblast Podkarpatské Rusi. K izraelskému vyznání se v této oblasti hlásilo 93 341 obyvatel k roku 1921 a roku 1930 se jich hlásilo 102 542 což činí nárůst o 9,86%. K židovské národnosti se při prvním sčítání lidu přihlásilo necelých 86% a v roce 1930 se tento počet zvýšil o necelá 4%. Tato čísla nám ukazují, že se židovské obyvatelstvo na Podkarpatské Rusi vůbec neasimilovalo a zachovalo si zcela svůj tradiční ráz. V západní části Československa bylo zastoupení židovského obyvatelstva poměrně nižší. V Čechách se roku 1930 k izraelskému vyznání přihlásilo 76 301 obyvatel a od roku 1921 došlo ke snížení těchto obyvatel o 4,36%. K židovské národnosti se na území Čech přihlásilo 12 735 obyvatel izraelitského vyznání. Oproti roku 1921 je to nárůst o 1 484 obyvatel izraelitského vyznání hlásícího se k židovské národnosti. V Čechách se většina Židů přihlásila k národnosti československé nebo německé. Na tomto území došlo k pokročilému stadiu asimilace. Na území Moravy též došlo k poklesu obyvatel izraelitského vyznání. Z původních 45 306 v roce 1921 se jich v roce 1930 přihlásilo k izraelitům 41 250. K židovské národnosti se na Moravě a Slezsku hlásilo v roce 1930 17 267 izraelitů tedy o 1 749 méně než při sčítání lidu roku 1921. I přes tento pokles se Morava stávala v průběhu let centrem židovské národnosti na území českých zemí. Jižní Morava byla místem, kde Židé patřili převážně k německy mluvícím občanům.

Nyní nastíním hlavní profesní zaměření a sociální¹³ uspořádání židovského obyvatelstva. Různá odvětvová příslušnost byla dána oblastními rozdíly. Největší zastoupení v sociálním uspořádání měli Židé ve svobodné činnosti, kterou zastupovali ze 68,8%. Druhou nejvíce zastoupenou skupinou byli úředníci a zřizenci s 18% a dělníci s 13,2%.¹⁴ Nejvíce zastoupené odvětví u židovského obyvatelstva s 42,9% byl k roku 1930 obchod a peněžnictví, který od roku 1921 stoupl o necelých 5%. Druhým nejvíce zastoupeným sektorem mezi Židy byl průmysl a živnosti, který činil 22,2%. Mezi lety 1921 a 1930 nedošlo k téměř žádné změně. Rozdíl mezi údaji dělal 0,2%. Třetím nejvíce zastoupeným odvětvím bylo zemědělství a lesnictví, kde se realizovalo 13,1% židovského obyvatelstva. V tomto sektoru došlo ke snížení židovského obyvatelstva od roku 1921 o necelá 4%.

¹² MLYNÁRIK, Ján. *Dějiny Židů na Slovensku*. Praha: Academia, 2005, s. 77-78.

¹³ Rozdělení podle výdělečné činnosti.

¹⁴ PRŮCHA, Václav. Odvětvová a sociální struktura obyvatelstva podle národnosti v meziválečném Československu. In: *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě. Sborník mezinárodní vědecké konference*. Ed: Jana Macháčková, Jiří Matějček. Opava, 1999, s. 74.

Největší rozšíření obchodu a peněžnictví mezi židovským obyvatelstvem bylo na území Čech a Moravy. Dále pak působili Židé ve svobodných povoláních, průmyslu a nejméně jich bylo zaměstnáno v zemědělství. Nejméně byla mezi židovským obyvatelstvem v českých zemích zastoupena dělnická kategorie. Zastoupení ve svobodných povoláních dosahovalo k 58%. Židovská společnost v této oblasti spadala převážně do střední vrstvy. „K horní a střední vrstvě obyvatel se řadilo 53,1% Židů z českých zemí a k dolní vrstvě 46,9%. Židovská menšina v českých zemích byla více středostavovská.“¹⁵ Nejvíce byla židovským obyvatelstvem osídlena zejména Praha, kde žila polovina Židů z českých zemí. Dále to byla Plzeň, České Budějovice, Ústí nad Labem a Karlovy Vary. Na Moravě a ve Slezsku to byla především města Brno, Moravská Ostrava, Opava, Holešov, Uherské Hradiště, Břeclav, Boskovice a Hodonín.

Na Slovensku, podobně jako v českých zemích, převažovalo mezi židovským obyvatelstvem odvětví obchodu a peněžnictví. I na Slovensku bylo zámožné středostavovské židovské obyvatelstvo, převážně ve střední části Slovenska, zastoupené podnikateli, akademiky, obchodníky a statkáři. Druhým silně zastoupeným odvětvím na území Slovenska byl průmysl a živnosti. Třetím nejsilnějším odvětvím byla veřejná správa se 7,3% a hned za ním s nepatrným rozdílem 0,2% odvětví zemědělství. Silné osídlení bylo na jihu a západě Slovenska ve městech Trnava, Sereď, Nitra, Trenčín, Žilina. Na východě Slovenska se Židé podobali ortodoxním Židům z Haliče a Podkarpatské Rusi. Mezi města, která byla silně zastoupena židovským obyvatelstvem, patřily Košice, Bardějov, Humenné, Michalovce.¹⁶

Území Podkarpatské Rusi se od ostatních území liší tím, že zde bylo velké procento židovského obyvatelstva zastoupeno v oblasti zemědělství a to s 21,5%. Jak píše ve svém příspěvku V. Suk: „Tu se také ukazuje, jak nesprávný je tak často slýchaný názor, že Židé se zabývají jen peněžnictvím nebo obchodem. Právě v Podkarpatské Rusi máme dobrý příklad, jak veliké množství Židů se zabývá nejen zemědělstvím, ale také chovem dobytka, a Podkarpatsko je, snad vedle Palestiny, zemí, kde se poměrně největší počet Židů zabývá zemědělstvím,...“¹⁷ Ovšem i zde bylo židovské obyvatelstvo nejvíce zastoupeno v oblasti peněžnictví a obchodu s 33,7% a průmyslu a živností s 24,3%. I na Podkarpatské Rusi patřilo mezi židovským obyvatelstvem vyšší procento ke svobodné činnosti než jak tomu bylo u

¹⁵ ČERMÁKOVÁ, Radka. Československá republika- nový stát ve střední Evropě a Židé. In: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Sborník přednášek. Uspořádaly: Blanka Soukupová a Marie Zahradníková. Praha: Židovské muzeum, 2003, s. 15.

¹⁶ ČERMÁKOVÁ, Radka. Československá republika- nový stát ve střední Evropě a Židé. In: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. Sborník přednášek. Uspořádaly: Blanka Soukupová a Marie Zahradníková. Praha: Židovské muzeum, 2003, s. 14.

¹⁷ SUK, V. Židé na Podkarpatské Rusi. In: *Podkarpatská Rus: sborník hospodářského, kulturního a politického poznání Podkarpatské Rusi*. Red.: Zatloukal, Jaroslav. Bratislava: Podkarpatskoruské nakladatelství Josef Stejskal, 1936, s. 133.

ostatního obyvatelstva, které ve většině náleželo k nesamostatným. Z toho tedy vyplývá, že mezi zaměstnavateli bylo mnohem více Židů. Ve svém příspěvku V. Suk mluví o tom, že Židé neobstarávali jen obchod a zprostředkování pohybu zboží, ale i veškerá řemesla, která byla nutná pro denní život i ta, která byla nutná pro výdělečnou činnost ostatních obyvatel. Mimoto se také zabývali hospodářstvím polním a dobytčářským. „Všechny tyto úkony obstarávají v západní (historické) části republiky, až na zcela nepatrné výjimky, obyvatelé nežidovští, a my víme dobře, že jistá řemesla si podle běžných názorů u nás nelze skoro představit v rukou židovských; vezměme např. kovářství, tu přisvědčí každý znalý poměrů, že podle lidových a zobecnělých názorů- řekněme to otevřeně- by se nám zdálo skoro směšné očekávat, že v některé vsi na Moravě neb v Čechách je kovář Žid.“¹⁸ Dalšími řemesly rozšířenými mezi Židy na Podkarpatské Rusi bylo například stolařství, tesařství, zednictví, cestářství. Významným centrem pro židovské obyvatelstvo na Podkarpatské Rusi bylo Mukačevo, které bylo považováno za nejžidovštější ze všech měst na území tehdejšího Československa.

Pokud se podíváme na židovskou populaci tehdejšího Československa z ptačí perspektivy, dalo by se zjednodušeně říci, že tvořila dvě pospolitosti – západní a východní. V západních částech republiky došlo u židovského obyvatelstva k demografickému poklesu a silné asimilaci. Židovské obyvatelstvo této oblasti bylo liberálnější k náboženství a k tradicím a pražská židovská kultura se stala živou součástí kultury české. Naproti tomu ve východní části žilo židovské obyvatelstvo, které se houževnatě drželo svých tradic, podstatnou část tvořili ortodoxní Židé a žili více uzavřeni do sebe. Židovská kultura byla součástí slovenské kultury pouze okrajově. „Účasť Židov na slovenskom kultúrnom a spoločenskom živote by teda mohla škodiť a ohroziť nielen jeho rozvoj, ale aj celú jeho existenciu. Od Židov nežiadali nič viac, len aby prispievali materiálnymi prostriedkami na šírenie slovenskej kultúry.“¹⁹

Podíváme-li se na výše zmíněné statistiky, bylo však židovské obyvatelstvo i přes tyto územní rozdíly silným sociálním prvkem hospodářského života celé země.

¹⁸ SUK, V. Židé na Podkarpatské Rusi. In: *Podkarpatská Rus: sborník hospodářského, kulturního a politického poznání Podkarpatské Rusi*. Red.: Zatloukal, Jaroslav. Bratislava: Podkarpatskoruské nakladatelství Josef Stejskal, 1936, s. 133-134.

¹⁹ JELÍNEK, Ješajahu Andrej. *Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí: zborník statí*. Bratislava: Slovenské národné múzeum- Múzeum židovskej kultúry, 1999-2000, s. 83.

1.2 Politický systém a židovská menšina

V době, kdy se konstituovala první Československá republika, existovaly již na jejím území dvě nejdůležitější židovské organizace. Jejich utváření probíhalo již za Rakouska-Uherska a šlo o dvě myšlenková hnutí. Jedno šlo cestou asimilace a druhé cestou národní a kulturní osobitostí Židů. Jedná se o českožidovské hnutí (Čechožidé) a hnutí sionistické²⁰. Za První republiky to byly dvě největší a nejrozšířenější židovské organizace²¹, které zastávaly rozdílná národnostní stanoviska. Mezi těmito organizacemi zela propast, která se nezmírnila ani v kritické době, jenž postihla židovské obyvatelstvo na území tehdejšího Československa, ale i celé Evropy, v době, kdy se nacisté v čele s Adolfem Hitlerem dostali k moci.²² „Zdálo se, že vlna pronásledování Židů v Německu povede ke zmírnění dosavadních rozporů mezi přívrženci česko-židovské asimilace a sionisty a že obě skupiny najdou cestu k sblížení a k vzájemné spolupráci. Další vývoj však ukázal, že ideové rozdíly obou seskupení jsou tak hluboké a zásadní, že je překlenout nelze.“²³

Českožidovské hnutí²⁴ šířilo myšlenku českožidovskou a snažilo se o jazykovou, kulturní a národní asimilaci, neboť neuznávali specifičnost židovské národnosti. Při vzniku Československé republiky vyjádřilo českožidovské hnutí silnou loajalitu s nově vzniklým státem. „Jsme Čechy a budeme se k českému národu stejně hlásiti a povinnosti své k naší vlasti konati s nadšením a láskou jako dříve. A nebudeme dbáti hlasů těch, kdož nám právo k češtví chtějí upírati.“²⁵ Nejdůležitější událostí uvnitř českožidovského hnutí bylo sloučení *Svazu českých pokrokových Židů a Politické jednoty českožidovské* v říjnu 1920, které tím dalo vzniknout novému politickému ústředí českožidovských organizací *Svazu Čechů-Židů* v Československé republice, který reprezentoval Čechožidy až do druhé světové války, a to jak ve veřejném tak v politickém životě. Členem se mohl stát každý český Žid, který podepsal prohlášení na přihlášce: „Prohlašuji, že jsem české národnosti, že v rodině i na veřejnosti, v soukromém styku i ve svém povolání žiji česky a že své děti česky vychovám.“²⁶

Českožidovské hnutí se stále více a více rozšiřovalo a nezůstávalo jen na území Čech. Pronikalo i na Moravu, kde se v květnu 1919 utvořil *Svaz pokrokových Židů pro Moravu*. I na

²⁰ Ve své práci se nezabývám historickým vývojem těchto hnutí, neboť to není její náplní. Pro hlubší studium doporučuji publikaci od Kateřiny Čapkové: *Češi, Němci, Židé?*, která je uvedena i v použité literatuře.

²¹ V době První republiky se již jednalo o účelné uspořádání ve formě svazů a různých spolků na poli kulturním i politickém.

²² Dne 30. ledna 1933 byl A. Hitler jmenován říšským kancléřem- hlavou německé vlády.

²³ KOLOMAN, Gajan. T. G. Masaryk, idea sionismu a Nahum Sokolov. In: *Židovská ročenka 5763, 2002-2003*. Praha: Židovská obec, s. 82-83.

²⁴ Českožidovské hnutí rozvíjelo svou činnost již od 70. let 19. století. Vznikalo v době, kdy český národ žil pevným kulturním i politickým životem.

²⁵ *Svaz českožidovského hnutí*. Praha: Svaz Čechů- židů v Československé republice, 1932, s. 16.

²⁶ *Svaz českožidovského hnutí*. Praha: Svaz Čechů- židů v Československé republice, 1932, s. 16.

Slovensku, kde probíhala ve 20. letech asimilace, zejména na západě a jihu území, nejméně však na východě, která měla oproti české asimilaci poněkud jiný charakter, neboť si židovští asimilanti udrželi silnou náboženskou identitu²⁷, vznikl *Sváz slovenských Židov*, jenž sídlil v Bratislavě. Na území Podkarpatské Rusi, kde žila nejpočetnější židovská komunita, která si zachovala ortodoxní ráz, se židovská identita v podstatě nerozdělovala na náboženskou či národnostní.

Čechožidé doufali v přízeň československého státu a předpokládali, že se stanou hlavním společníkem při řešení otázek ohledně židovského obyvatelstva, jak tomu bylo například v západních mocnostech. „Čechožidé doufali, že právě český stát dá českožidovskému hnutí za pravdu, ocení jeho zásluhy z dob „rakouského jha“ a povýší českožidovskou organizaci na hlavního partnera v otázkách židovského obyvatelstva. Určitým vzorem byla pro Čechožidy situace ve Francii a v Německu, kde byly organizace německých i francouzských „asimilantů“ natolik silné, že zabránily tlaku evropských i amerických sionistů na uznání židovské národnosti ve svých zemích na mírové konferenci v Paříži v roce 1919.“²⁸ Ovšem očekávání Čechožidů se nenaplnila.

Sionistické hnutí²⁹ usilovalo o uznání židovské národnosti a o zajištění a ochranu práv židovské národnostní menšiny a snažili se rozvíjet židovskou kulturu v tehdejším Československu.³⁰ Nadto sionistické hnutí usilovalo o založení židovského státu. Sionistické hnutí bylo nejvíce rozšířeno na území českých zemí. I když šlo o území s nejmenším počtem Židů a silnou asimilací, dokázalo se sionistické hnutí v tomto regionu upevnit, rozšířit a získat autoritu nejen uvnitř židovské populace, ale i ve styku s představiteli státu. Velký podíl na tom měl, bezesporu, také tehdejší prezident T. G. Masaryk, který byl sionistickému hnutí silně nakloněn. „Profesora Masaryka lze označit za jednoho z prvních evropských myslitelů a politiků nežidovského původu, kteří se o sionismus začali zajímat a věnovat mu pozornost. V sionismu spatřoval Masaryk hnutí, které mělo židovstvo obrodit, a také jistou paralelu s českým národním obrozením. Od počátku mu bylo sympatické a dával mu přednost před hnutím asimilačním.“³¹

²⁷ CRHOVÁ, Marie. Politické strany a politika židovské menšiny. In: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005, s. 966.

²⁸ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?* Praha- Litomyšl: Paseka, 2013, s. 131.

²⁹ Počátky sionistického hnutí spadají do roku 1860 a jeho vznik byl reakcí na neúspěšnou emancipaci Židů.

³⁰ Stejně tak tomu bylo i u židovských nacionalistů. Proto ve své práci nebudu rozlišovat mezi sionismem a židovským nacionalismem. Hranice mezi těmito směry byly místy velice tenké a v mé práci není prostoru se tomu hlouběji věnovat.

³¹ KOLOMAN, Gajan. T. G. Masaryk, idea sionismu a Nahum Sokolov. In: *Židovská ročenka 5763, 2002-2003*. Praha: Židovská obec, s. 71.

Velkým počinem sionistického hnutí byl vznik *Národní rady židovské* dne 22. října 1918 v čele s Ludwigem Singrem³², Maxem Brodem³³ a Rudolfem Kohnem.³⁴ *Národní rada židovská* se stala hlavním představitelem národně smýšlejících Židů na území českých zemí později i na Slovensku, kde vznikl *L'udový sváz Židov pre Slovensko*, který měl obhajovat zájmy slovenských Židů a úzce spolupracovat s pražskou NRŽ. Rada se snažila dosáhnout uznání židovské národnosti, občanské rovnoprávnosti Židů a menšinových práv Židů a menšin jako takových. Autoritu Národní rady židovské zpočátku uznávali i zástupci českožidovského hnutí, ale odmítli požadavky NRŽ na uznání židovské národnosti a to byl velký rozpor. Proto se českožidovské hnutí od NRŽ odtrhlo.³⁵

Důležitým mezníkem pro židovské obyvatelstvo byla mírová konference v Paříži v roce 1919.³⁶ Na mírovou konferenci se dostavili také vyslanci NRŽ Ludwig Singer a Hugo Bergmann, kteří spolu s ostatními zástupci Židů z ostatních států Evropy utvořili *Výbor židovských delegací*. „Českoslovenští vyjednavací totiž odmítli, aby v mírových smlouvách, které ČSR uzavírala s jednotlivými poraženými státy, byla (tak jako v Polsku a Rumunsku) explicitně zmíněna práva Židů.“³⁷ *Výbor židovských delegací* na mírové konferenci sehrál významnou roli, ale je nutno říci, že významnou osobou mírové konference v otázkách židovských menšin byla osobnost Nahuma Sokolova³⁸, který stanovil základní požadavky Židů. „Ve svém oficiálním vystoupení na konferenci 27. února 1919 postuloval pro východní Židy autonomii v záležitostech výchovy a jazyka, proporcionalní zastoupení na národní bázi a nerušený vývoj života obce.“³⁹

V březnu 1919 byla na mírové konferenci uznána práva židovské menšiny, zahrnutá v Menšinové smlouvě. Tato mezinárodní dohoda, která měla chránit práva menšin se odrážela v ústavě ČSR (§128), která vznikla v únoru 1920. „Ústava ČSR z 29. února 1920 nevyjmenovávala, které skupiny jsou považovány za národnostní menšiny a které nikoliv. O

³² Ludwig Singer byl československý politik a sionista. Byl poslancem v Národním shromáždění za *Židovskou stranu*.

³³ Max Brod byl pražský německy píšící spisovatel židovského původu, esejista a překladatel.

³⁴ Na základě Wilsonovy deklarace z ledna 1918, která vydala prohlášení o právu na sebeurčení národů.

³⁵ BOREK, David. Židovské strany v politickém systému Československa 1918-1938. In: *Moderní dějiny č. 11*. Praha: Historický ústav, 2003, s. 73.

³⁶ Jejím cílem bylo uzavření mírových smluv a nové uspořádání světa po skončení první světové války.

³⁷ BOREK, David. Židovské strany v politickém systému Československa 1918-1938. In: *Moderní dějiny č. 11*. Praha: Historický ústav, 2003, s. 75.

³⁸ Nahum Sokolov šířil myšlenku sionismu po Evropě a Spojených státech amerických. Byl obhájcem Balfourovy deklarace. V roce 1906 se stal tajemníkem Světového sionistického kongresu a od roku 1931-1935 se stal jeho prezidentem. Navázal styk s prezidentem T. G. Masarykem, s nímž řešil otázky židovské menšiny v Československu. Měl zásadní zásluhu na zrušení nařízení tehdejší vlády Karla Kramáře o vypovězení haličských židovských uprchlíků z tehdejšího Československa. Na základě jeho zákroku prezident Masaryk toto nařízení zrušil. V souvislosti s Nahumem Sokolovem doporučuji článek od Kolomana Gajana: T. G. Masaryk, idea sionismu a Nahum Sokolov. In: *Židovská ročenka 5763, 2002-2003*. Uvedeno níže v použité literatuře.

³⁹ KOLOMAN, Gajan. T. G. Masaryk, idea sionismu a Nahum Sokolov. In: *Židovská ročenka 5763, 2002-2003*. Praha: Židovská obec, s. 78.

Židech a židovské národnosti se zmiňují až komentované edice ústavní listiny. Židovská národnost v nich byla explicitně „povolena“ a oddělena od jazyka.“⁴⁰

Nesmíme zapomenout, že i v této věci se angažoval prezident T. G. Masaryk a jeho vliv na uznání židovské národnosti byl velký. „Na dodržování práv národnostních menšin dohlížel úzkostlivě prezident Masaryk. Měl velkou zásluhu na uznání židovské národnosti v ČSR a při různých příležitostech a setkáních se zástupci židovských organizací a spolků prohlašoval požadavky židovské menšiny za zcela legitimní.“⁴¹

Vedlo těchto dvou nejsilnějších proudů v životě židovského obyvatelstva na území tehdejšího Československa existovaly židovské politické strany, které po vzniku První republiky na tomto území vznikaly.

V roce 1920, kdy měly probíhat parlamentní volby a v novém parlamentu měly již být zastoupeny i národnostní menšiny, vzniklo v předvolebním čase seskupení *Sdružené strany židovské*. Šlo o seskupení převážně stoupců židovskonárodních idejí a sionismu. Z tohoto seskupení vznikla, z popudu sionistů, *Židovská strana*, která se stala nejvýraznější politickou židovskou organizací a navazovala na sionistické hnutí. „Jedním z charakteristických znaků židovskonárodní politiky byl důraz kladený na loajalitu židovské menšiny vůči Československé republice a ochotu podílet se na jejím demokratickém budování, který ještě zesílil v 30. letech v souvislosti s rozšířením nacistické antisemitské politiky v Německu.“⁴²

Získat pozice v parlamentu nebylo pro *Židovskou stranu* nijak jednoduché. V prvních dvou parlamentních volbách roku 1920 a 1925 se *Židovské straně* nepodařilo získat jediný mandát. Pozice této strany byla oslabována zejména ortodoxní opozicí na Slovensku a Podkarpatské Rusi. „Ortodoxní zemská kancelář v Bratislavě, které byla roku 1920 přiznána autonomie, ovládala prakticky všechny židovské obce na Slovensku a později též na Podkarpatské Rusi. Představitelé kanceláře, židovští ortodoxní rabíni, v první polovině 20. let poprvé čelili významnějšímu vzestupu popularity národních a sionistických myšlenek. Reakcí z jejich strany byla rozsáhlá protisionistická propaganda v synagogách a uvalení klatby na sionistickou organizaci.“⁴³ Ke zvratu došlo až při třetích parlamentních volbách v roce 1929, kdy se podařilo *Židovské straně* získat dva poslanecké mandáty v Národním shromáždění

⁴⁰ BOREK, David. Židovské strany v politickém system Československa 1918-1938. In: *Moderní dějiny č. 11*. Praha: Historický ústav, 2003, s. 75-76.

⁴¹ KOLOMAN, Gajan. T. G. Masaryk, idea sionismu a Nahum Sokolov. In: *Židovská ročenka 5763, 2002-2003*. Praha: Židovská obec, s. 78.

⁴² CRHOVÁ, Marie. Politické strany a politika židovské menšiny. In: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005, s. 979-980.

⁴³ CRHOVÁ, Marie. Politické strany a politika židovské menšiny. In: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005, s. 980.

republiky Československé⁴⁴. Byl jím Ludwig Singer za Prahu a Julius Reisz⁴⁵ za Bratislavu. Své úspěchy slavila *Židovská strana* i při parlamentních volbách roku 1935, jejímiž poslanci se stali Angelo Goldstein⁴⁶ za Prahu a Chaim Kugel⁴⁷ za Mukačevo.

Na Slovensku a Podkarpatské Rusi se formovaly převážně menší politické strany, které měly oslabit *Židovskou stranu* ve volebním boji. „Objevovaly se většinou před volbami a krátce po nich zanikaly, aniž by dosáhly výraznějšího volebního úspěchu.“⁴⁸ Tyto politické strany se formovaly na popud organizace *Agudat Jisrael*, která organizovala odpor proti sionistům. Mezi větší politické strany na území Slovenska a Podkarpatské Rusi patřila např. *Židovská konzervativní strana*, která vznikla v roce 1921, v době, kdy ještě převládal v židovské komunitě sklon ke spolupráci, která měla hájit ekonomické zájmy židovského obyvatelstva. Vznikla jako spojenectví *Židovské strany Podkarpatské Rusi*, *Židovské občanské strany v Podkarpatské Rusi* a *Svazu židovských zemědělců v Podkarpatské Rusi*. Obsahovala v sobě prvek jak sionistický (Alexander Spiegel), agrární (Emanuel Guttmann), tak ortodoxní (Koloman Weiss). V komunálních volbách roku 1923 uspěla v mnoha obcích. Později se agrární a ortodoxní křídlo neshodlo se sionisty. Před parlamentními volbami roku 1925 konzervativci vytvořili *Židovskou hospodářskou stranu*, která byla zastoupena spíše na lokální úrovni a byla hlavním rivalem *Židovské strany*.

Ve sféře levicových židovských seskupení bych upozornila na světovou sionistickou sociálnědemokratickou stranu *POALE SION* (Dělníci Sionu), která vznikla v Brně již roku 1907. Po vzniku První republiky se přihlásila k *Národní radě židovské*. Po vnitřním rozkolu v hnutí vznikla v roce 1921 z levicového křídla *Židovská komunistická strana v ČSR*. Jejími představiteli byli Rudolf Kohn a Felix Loria. Ještě téhož roku splynula do jednotné *Komunistické strany Československa*. Strana *POALE SION* na příštích sedm let zcela zmizela z ČSR a už nikdy nezískala větší vliv.

Je také nutné podotknout, že se Židé neangažovali jen v židovských stranách, ale také ve stranách československých. Šlo tedy převážně o asimilované Židy, kteří se významně realizovali v poslaneckých i ministerských funkcích československých vlád a účastnili se také

⁴⁴ Nejvyšší zákonodárný sbor Československa v letech 1920-1939.

⁴⁵ Julius Reisz byl československý politik a sionista. Byl poslancem v Národním shromáždění za *Židovskou stranu*.

⁴⁶ Angelo Goldstein byl politik a poslanec v Národním shromáždění za *Židovskou stranu* a sionistický aktivista. Jako sionistický politik se charakterizoval jako centralista a hlásil se k tzv. Všeobecným sionistům. Tento termín zastával názory většiny členů *Sionistické organizace*, jež nepatřili k žádné určité vnitřní složce této organizace, ale pouze patřili k národní sionistické organizaci.

⁴⁷ Chajim Kugel byl československý sionistický politik a poslanec v Národním shromáždění za *Židovskou stranu*. Podporoval židovské školství a zaměřoval se na Židy z východní části ČSR. Později působil jako izraelský politik. Byl starostou města Cholon za stranu *Mapaj*.

⁴⁸ CRHOVÁ, Marie. Politické strany a politika židovské menšiny. In: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005, s. 967.

protirakouského odboje. V *Československé sociálně demokratické straně dělnické* to byl Alfred Meissner, který se podílel na protirakouském odboji a zasedal v *Revolučním národním shromáždění*⁴⁹. Byl členem Národního shromáždění, kde získal poslanecké křeslo ve všech volebních obdobích. Připravil prozatímní ústavu z roku 1918 a roku 1920 se podílel na vytvoření československé ústavy a volebních zákonů. Byl ministrem spravedlnosti v letech 1920 a dále v letech 1929-1934. Působil také jako ministr sociálních věcí v letech 1934-1935. Poslanecký post si udržel až do 21. března 1939. Významnou osobou židovského původu, která působila v československé vládě byl Lev Winter, který byl činný v *Československé sociální demokracii*. Roku 1918 byl členem Národního výboru československého⁵⁰. Zasedal v *Revolučním národním shromáždění* v letech 1918-1920. Roku 1920 získal poslanecké křeslo a svůj mandát si udržel až do roku 1929. Působil jako ministr sociální péče v letech 1918-1920 a 1922. Mezi jeho zásluhy patří zákon o osmihodinové pracovní době, prosadil novely zákona o povinném nemocenském pojištění nebo přijetí sociálního zákonodárství. V jeho době, také jeho zásluhou, byla sociální politika v *Československé republice* řazena mezi nejprogresivnější na světě. Další osobností politického života židovského původu byl, v *Československé národní demokracii*, Adolf Stránský, moravský politik a senátor Národního shromáždění, zakladatelem *Lidových novin*. V *Komunistické straně Československa* byl velký počet členů židovského původu. Velký vliv na to měl, jak již bylo řečeno, přestup mnoha členů z *POALE SION* do *Komunistické strany*. Významnými osobnostmi byli např. Viktor Stern nebo Rudolf Slánský⁵¹, který od roku 1929 patřil k předním funkcionářům Gottwaldova vedení strany. V letech 1935-1938 byl poslancem Národního shromáždění.

⁴⁹ Neboli také Národní shromáždění československé, které bylo nejvyšším zastupitelským a zákonodárným orgánem v době vzniku Československé republiky v letech 1918-1920.

⁵⁰ Orgán české politické reprezentace na konci první světové války, jehož úkolem byla příprava převzetí státní moci a vypracování zákonů.

⁵¹ Známý v souvislosti s politickými monstrprocesy začátkem 50. let, jejichž obětí se stal.

2. Židé ve světle pravicového tisku

Jádrem meziválečného tisku byl stranický tisk – periodika politických stran. Uspořádání prvorepublikového tisku se ustanovovalo už v období Rakouska-Uherska, které se vytvářelo se vznikem politických stran na konci 19. století a bylo převzato nově vzniklým československým státem. Stranický tisk měl v letech 1918-1938 silnou pozici. Jeho prostřednictvím komunikovaly jednotlivé strany se svými voliči. Vedle ústředního tisku vydávaly jednotlivé politické strany ještě řadu regionálních listů. Deníky systematicky udržovaly politickou komunikaci, která se nejvíce prosazovala v ranních vydáních (tzv. raníky).⁵²

Kapitola Židé ve světle pravicového tisku čerpá ze tří raníků důležitých prvorepublikových pravicových politických stran. Zejména je to *Venkov*, ústřední tiskový orgán *Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu*⁵³, který vycházel od roku 1906 do roku 1945 a o jehož vznik se zasloužil Antonín Švehla⁵⁴. *Venkov* pronikl do všech oblastí českých zemí, ovšem vzhledem ke svému převážně politickému zaměření nedosáhl masového rozšíření.⁵⁵ Druhou důležitou politickou stranou za první republiky byla *Československá národní demokracie*⁵⁶. Jejím ústředním tiskem byly *Národní listy* vycházely od roku 1861 do roku 1941. Jednalo se o deník s rozsáhlým a bohatým zpravodajstvím. Jakmile se stranický tiskový orgán odchytil od oficiální linie, začali vedoucí činitelé rázně zasahovat. Ostře se stavěli proti vyhraněnému nacionalismu a antipatiím vůči Hradu.⁵⁷ Třetí stranou byla *Československá strana lidová*⁵⁸ s ústředním tiskovým orgánem *Lidové listy* založeným roku 1922. Tento raník

⁵² BEDNAŘÍK, Petr a kol. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 157-159.

⁵³ Republikánská strana po volbách roku 1920 byla druhou nejsilnější stranou a od parlamentních voleb roku 1925 byla stranou s nejlepšími volebními výsledky, které si udržela až do roku 1938. Základnu si vybudovala na venkově ve všech sociálních vrstvách, ale zejména se zaměřovala na drobné a střední rolníky.

⁵⁴ Antonín Švehla byl československý politik. Podílel se na vyhlášení samostatného státu a podílel se na vzniku československé ústavy. Byl předsedou tří československých vlád od roku 1922 až do roku 1929. Do roku 1933, až do své smrti, byl předsedou agrární strany.

⁵⁵ HARNA, Jirí. Republikánská strana. In: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 574.

⁵⁶ Na počátku samostatného Československa byla jednou z nejsilnějších politických stran. V jejím čele po dlouhé období stál Karel Kramář. Strana se později sloučila s radikálními nacionalisty. Např. s Národní ligou Jiřího Stříbrného nebo fašistickou Národní frontou Františka Mareše.

⁵⁷ SLÁDEK, Zdeněk. Československá národní demokracie. In: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 598.

⁵⁸ Šlo o nově vzniklou stranu, která měla podporu v katolické církvi. Patřila k největším politickým stranám. V roce 1925 se stala v parlamentních volbách třetí nejsilnější stranou a ve vládě byla druhou po straně agrární.

kolem sebe soustředil většinu katolických spisovatelů a publicistů. Do *Lidových listů* přispíval také Alfred Fuchs⁵⁹. Náklad novin se pohyboval kolem 35 000 výtisků.⁶⁰

Zkoumání příspěvků v dobových periodikách zabývajících se židovským obyvatelstvem je zaměřeno na několik důležitých událostí politického charakteru, které se v životě Židů během let 1918-1938 odehrály a na něž by tehdejší dobový československý tisk mohl reagovat. Tyto události jsou rozděleny do dvou skupin. Do první skupiny jsou zahrnuty události, které probíhaly uvnitř židovské komunity. Jednalo se především o události politického charakteru. Mezi tyto události patří založení *Národní rady židovské* (1918), vznik *Židovské strany* (1920)⁶¹, pořádání světových sionistických kongresů v letech 1921 a 1923 v Karlových Varech a v roce 1933 v Praze a kandidatura *Židovské strany* v parlamentních volbách v letech 1920, 1925, 1929 a 1935.

Druhou skupinou byly události, které probíhaly mimo židovskou komunitu a jejímiž činiteli nebyli sami Židé, avšak silně se židovské populace dotýkaly. Tato skupina zahrnuje pogromy, k nimž docházelo bezprostředně po skončení první světové války koncem roku 1918. Událost, která byla spojená s německou univerzitou v Praze, konkrétně se Steinherzovou aférou, která započala 17. června roku 1922 a táhla se až do stávký německých studentů, do listopadu téhož roku. Dále jsou v této skupině zahrnuty události spojené s nástupem Adolfa Hitlera k moci roku 1933 a s tím související systematické pronásledování židovského obyvatelstva, protižidovská vystoupení za insigneidy roku 1934 a vyhlášení Norimberských rasových zákonů v roce 1935.

2.1 Vznik národní rady židovské a parlamentní volby

Dalo by se předpokládat, že události spojené s integrací židovské populace do politického procesu tehdejšího Československa, jakými byly např. vznik *Národní rady židovské* či *Židovské strany*, budou tiskem bedlivě sledovány a hodnoceny, ale ve skutečnosti tomu tak ve výše uvedených periodikách nebylo. O *Národní radě židovské* se zmiňuje *Venkov* ze dne 30. října 1918, kdy v rubrice „různé zprávy“ podává informaci o ustavení *Národní rady židovské*, která se dostavila 28. října 1918 do Národního výboru československého státu, aby předložila

⁵⁹ Alfred Fuchs byl česko-židovský spisovatel a novinář. Ve svém raném věku byl sionistou, později se asimiloval. Byl editorem publikací, které vydával Svaz Čechů-Židů. Roku 1921 se dal pokřtít a vstoupil do *Lidové strany*. Svou konverzi vysvětluje ve svém díle *Oltář a Rotačka*.

⁶⁰ TRAPL, Miloš. *Československá strana lidová*. In: Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004. Brno: Doplněk, 2005, s. 662.

⁶¹ Původně se jednalo o Sdružené strany židovské, z nichž posléze vznikla Židovská strana. Uvedeno výše v druhé podkapitole první kapitoly.

spis o postavení a požadavcích židovského národa v novém státě. Ve stejné rubrice v *Národních listech* ze dne 7. listopadu 1918 byl uveřejněn telegram Židovské tiskové kanceláře ve Stockholmu, který vyjadřuje podporu sionistického hnutí a rovnoprávnost Židů od tehdejšího prezidenta T. G. Masaryka. „Profesor Masaryk, president Československé národní rady, podal sionistickým organisacím americkým tyto informace: Židé obdrží rovnoprávnost, jakožto občané nového státu československého. Vyslovuje své plné sympathie sionismu⁶², jsa přesvědčen, že toto hnutí, jež není nikterak šovinistické, přivodí regeneraci veškerého Židovstva.“⁶³ O kandidatuře *Židovské strany* v parlamentních volbách se nejvíce mluvilo v souvislosti s kandidaturou *Židovské strany* se stranou polskou, které kandidovaly na společné kandidátní listině v roce 1929. V pravicovém tisku vyvolala tato kandidatura nelibost a její volení bylo považováno za nepřátelský čin vůči československým stranám i československému státu s odvoláním na občanská práva Židů, které jim československý stát zabezpečil. *Venkov* jde ještě dál, neboť prezentuje názor, že Židé samostatnou kandidaturu nepotřebují. „Židé nemají u nás separátních požadavků a potřeb nacionálních, sociálních ani hospodářských, které by odůvodňovaly potřebu samostatné kandidatury. Naopak, opětovně z jejich vlastních řad jest plným právem, spontánně tvrzeno, že jsou v plném požívání občanských práv. Že je to s hlediska státní správy i s hlediska národních našich posic na Těšínsku povážlivé, leží na bíle dni. Proto Židé-sionisté musí si být vědomi, že jejich volba kandidátní listiny č. 5 byla by činem nepřátelským jak československým státotvorným stranám, tak i zájmům státu.“⁶⁴ Dále v *Národních listech*: „Židé, kteří by volili kandidátní listinu čís. 5 postavili by se nepřátelsky proti všem československým stranám státotvorným a tudíž i proti československé republice, která plně vychází jim vstříc zabezpečením všech občanských práv.“⁶⁵ V souvislosti s touto událostí se můžeme dokonce setkat v raníku *Venkov* s prohlášením svazu Čechů-Židů v ČSR: „Židé v Československé republice, odevzdejte hlasy jedině československým státotvorným stranám! Nedejte jediného hlasu tak zvané straně židovské, za kterou se skrývají političtí sionisté a které v honbě za mandátem vstoupila do souručenství s polskými stranami – tedy i s křesťanskými klerikály! Nepodporujte politické ambice sionistů, nepomáhejte k mandátu Polákům, kteří nemají naprosto nic společného se

⁶² V některých případech v citovaných pasážích z dobového tisku je slovo Sionismus nebo sionistický atp. psáno se začátečním písmenem Z někdy se začátečním písmenem S. Pro sjednocení textu, piši tento pojem se začátečním písmenem S.

⁶³ „Národní rada židovská v Praze“, *Národní listy*, 7. listopadu 1918.

⁶⁴ „K polsko-židovské kandidátce“, *Venkov*, 22. října 1929.

⁶⁵ „Židům-sionistům, voličům“, *Národní listy*, 25. října 1929.

zájmy československými, ani židovskými. Volte jedině tu z československých státotvorných stran, která je vašemu politickému přesvědčení a vašim zájmům nejbliže.“⁶⁶

V přecházejícím období parlamentních voleb v letech 1920 a 1925 se ke kandidatuře *Židovské strany* žádné články nevyskytovaly. Až na jeden, který se objevil v *Lidových listech* v období parlamentních voleb roku 1925 a týkal se Svazu Čechů-Židů. Židé byli obviňováni z protikatolických bojů podporou pokrokářských stran⁶⁷ a byli spojováni se svobodnými zednáři.⁶⁸ „Zajímavý volební zjev: V pokrokářském, protikatolickém volebním šiku staví se do řad prvních Židé. Vyzývá-li Židy (Svaz Čechů-Židů), aby volili strany pokrokářské, vyzývá se tím k boji proti katolickému lidu. ... A ještě jiný důsledek bude mít tento vyzývací útok Svazu Čechů-Židů. Lidu dostalo se tím nové informace o pravém původu a zdroji všeho toho běsnění proti katolíkům. Kdo k těm protikatolickým štvancům dal podnět a kdo je řídí. Všude kdekoliv byl zahájen boj proti katolíkům, vyšlo konečně najevo, že povel k němu byl dán z kruhů zednářských. ... A které živly zednářstvo ovládají, je známo. Úderná rota, kterou Svaz Čechů-Židů tak horlivě formuje a žene do ohně proti katolíkům, otevře oči všem, kteří to snad dosud neviděli, ku poznání, kde je zdroj protikatolického směru v naší republice, v čí službách tento protikatolický směr pracuje.“⁶⁹

2.2 XVIII. světový sionistický kongres

Z událostí týkajících se politického dění uvnitř židovské komunity se na základě dobového pravicového tisku nejvíce informovalo o světových sionistických kongresech a to zejména o XVIII. světovém sionistickém kongresu konaném od 21. srpna do 4. září 1933 v Praze. To bylo, beze sporu, dáno událostmi spojenými s nástupem A. Hitlera k moci. „Události v Německu, honičky na Židy, které jsou tam v poslední době denním zjevem, přidaly 18. Sionistickému kongresu, svolanému na tyto dny do Prahy, ráz zvláštní aktuality.“⁷⁰

⁶⁶ „Svaz Čechů-Židů v ČSR“, *Venkov*, 25. října 1929.

⁶⁷ Pokrokové hnutí, nebo-li též „pokrokářské hnutí“ či „pokrokářství“ bylo ideové a politické hnutí 1. poloviny 90. let 19. století mezi českou studentskou a dělnickou mládeží. Radikálně vystupovalo s kritikou dobových českých společenských a politických poměrů. Požadovalo opozici vůči rakouské vládě a habsburské dynastii, samostatnou českou zahraniční politiku a vytvoření samostatného českého státu v rámci rakousko-uherské monarchie. Své postoje pokrokové hnutí spojovalo s požadavkem široké politické demokratizace a sociálních reforem, s antiklerikalismem a s úsilím pozvednout českou národní kulturu na evropskou úroveň. V souvislosti s ČSR šlo o státotvorné strany.

⁶⁸ Jedná se o tajné sdružení lidí, jejichž posláním je přispívat ke zdokonalování lidstva a bratrství lidí na celém světě. V přeneseném významu se pojmem zednáři označuje každá „tajná“ organizace. Na základě různých znaků, např. používané Davidovy hvězdy v lóžích, bylo zednářství a židovství spojováno dohromady. Často je pojem spojen s tzv. židozednáři. Mají to být příslušníci spiknutí, které je vedeno Židy a je namířené proti křesťanům.

⁶⁹ „Agitace židů pro pokrokářské strany“, *Lidové listy*, 14. listopadu 1925.

⁷⁰ „Židovský parlament“, *Národní listy*, 23. srpna 1933.

V průběhu konání XVIII. světového sionistického kongresu se stala událost spojená s nástupem nacistů k moci a s formováním sudetoněmecké strany v pohraniční oblasti tehdejšího Československa. 30. srpna 1933 v Mariánských Lázních byl spáchán atentát⁷¹ na Theodora Lessinga⁷². Tři henleinovci⁷³ vystřelili na Theodora Lessinga přes okno vily, v které pracoval. Druhý den zemřel na následky zranění. Zprávy o této události se objevily ve všech výše zmíněných denících, šlo však o zprávy informativní a spíše povrchové.

Z výše uvedených pravicových periodik se tématu XVIII. světového sionistického kongresu nejvíce věnovaly *Národní listy*, které podávaly čtenáři téměř denně zprávy o programu a tématech sionistického kongresu, kterými bylo kromě osidlování Palestiny, samozřejmě také, v té době velmi aktuální téma o situaci Židů v Německu a Rakousku a téma zavraždění Dr. Arlozorova.⁷⁴ V článku, který informuje o tom, že se bude konat světový sionistický kongres v Praze, se píše: „U nás od počátku bylo hnutí sionistické sledováno se zájmem, což nijak není v rozporu s tím, že přejeme obětavé práci českých Židů největšího zdatu. Jsou součástí našeho národa, byli s námi v dobách zlých, byli v našich legiích za hranicemi, žijí naším životem, jak dokazuje Rakousovo krásné, dojemné vyznání víry. Při tom dovedeme chápat, že Žid chce se hlásiti k své vlastní národnosti a tím je ovšem také již samozřejmě, že zatoužil po obnovení staré vlasti. Tak vzniklo hnutí sionistické před 35 lety a třebaže na počátku považováno bylo za utopii, získalo si nadšené, bystré pracovníky a dodělalo se do dnešního dne velkých úspěchů, čemuž se nepodivíte, máte-li příležitost poslechnouti si přednášku sionistických vůdců, na příklad Weizmanna⁷⁵ a Sokolova⁷⁶.“⁷⁷

Ač byl tehdejší prezident T. G. Masaryk pozván na XVIII. světový sionistický kongres, nemohl se z důvodu nemoci zúčastnit. *Národní listy* otiskly vyjádření prezidenta Masaryka k probíhající události: „Sleduji události na sionistickém kongresu s největším zájmem. Úsilí o vytvoření židovského národního domova v Palestině má moje plné sympatie.“⁷⁸ Vedle vyjádření Masaryka bylo také v souvislosti s konáním světového sionistického kongresu

⁷¹ O atentátu se mluví, protože šlo o útok na významnou osobnost z politických příčin.

⁷² Theodor Lessing byl německý filozof a novinář židovského původu, který po uchopení moci nacisty v Německu uprchl do tehdejšího Československa, kde se usadil v Mariánských Lázních. Politicky se hlásil k sionismu. Byl odpůrcem nacistů i německého prezidenta Paula von Hindenburga.

⁷³ Přívrženci *Sudetoněmecké strany*, neformálně označováni jako henleinovci. Strana byla založena 1. října 1933 Konradem Henleinem v pohraničí Československa.

⁷⁴ Chajim Arlozorov byl významný sionistický politik a přední představitel sionistického dělnického hnutí v britské mandátní Palestině, ředitel politického odboru Židovské agentury. Sehrál klíčovou roli v roce 1933 v dohodě mezi sionistickou vládou a vládou nacistického Německa, která umožnila emigraci více než 50 tisícům německých Židů. Chajim Arlozorov byl zabit 16. června 1933 v Tel Avivu, pouhé dva dny poté, co se vrátil z jednání v Německu.

⁷⁵ Chajim Weizmann byl prezidentem Světové sionistické organizace v letech 1920-1931 a 1935-1946 a prvním prezidentem Státu Izrael. Vedle toho byl také uznávaným vědcem v oboru chemie.

⁷⁶ Viz druhá podkapitola první kapitoly.

⁷⁷ „Sionistický sjezd v Praze“, *Národní listy*, 20. srpna 1933.

⁷⁸ „President Masaryk o židovské otázce“, *Národní listy*, 26. srpna 1933.

v Praze uveřejněno vyjádření J. Goebbelse⁷⁹: „Nynější německá vláda dívá se na německý národ jako na celek. Duševní německá národní jednota zahrnuje vše, také mimo nynější říšské hranice, co německy myslí a německy cítí. Německo musí se bránit proti komplotu mezinárodního židovstva, které ztratilo v Německu své posice a pokouší se ze zahraničí štvát proti říši. Ať si na svých mezinárodních kongresech mluví, jsou to řeči pohřební a nemají pražádného politického významu. Představují svět, který již minul a který se nikdy nevrátí.“⁸⁰ Po skončení sionistického kongresu vyšel v *Národních listech* článek, který byl oproti prvně zmíněnému článku napsán v jiném duchu, místy působícím dojmem zavádějícím a zmatečným a to v místě, kde se článek dotýkal postoje J. Goebbelse, na jehož základě si potvrzuje svou tezi, která se vyskytuje na začátku citovaného článku, ale následně jeho postoj vyvrací. Naráželo se v něm na židovskou povahu a neuspokojivý průběh sionistického kongresu. A v závěru citovaného článku se vyskytuje postoj k židovskému tisku, který je považována za nevěrohodný. V článku se píše: „Proto na kongresu právě ukončeném bylo tolik vášnivých bojů, prudkých debat, které často vybočovaly. Bylo to vzájemné se potírání stupňované ještě židovským temperamentem.“ Dále tamtéž: „Kdo viděl sionistický kongres po prvé, rozhodně usoudil, že zklamal. Všude byla nespokojenost, každý řečník, vyjma Sokolova, měl jen výtky. A je jistě zajímavé, že i Goebbels dovolával se rozháranosti sionistického sjezdu na podporu stanoviska hitlerovců a dokazoval tím rozvrácenost židovstva na celém světě. V tom se ovšem mylí, neboť prudké, vášnivé debaty a potyčky na kongresu neznamenaají ještě úbytek vytrvalosti v práci za vytčeným cílem...“ Ještě tamtéž: „Pro nás pořádání sionistického kongresu v Praze nebude bez užitku. Je dostatečně známo, co židovstvo ve světě znamená a tu byl podán názorný příklad, jak posuzovati zprávy, které německo-židovský tisk do světa o Praze vytrubuje, jak vše překrucuje a přehnaně zveličuje.“⁸¹

Také deníky *Venkov* a *Lidové listy* se věnovaly tématu události konání XVIII. světového sionistického kongresu. Stejně jako *Národní listy* přinášely zprávy o zahájení a ukončení tohoto kongresu a jeho stěžejních tématech, které nabývaly pouze informační charakter. Za zmínku však stojí články v *Lidových listech*, kde se objevuje něco více než jen pouhé informace. Články pocházejí z pera výše zmíněného Alfreda Fuchse. Ve svých člancích, které pojednávají o sionismu, má tendenci Židy spojovat s tak notoricky známou sférou, jakou je obchod. „Sionistické kongresy mají již od let zakladatele sionismu Theodora Herzla míti ráz židovského parlamentu. Proto se také od počátku stává, že na nich vystupují protiklady

⁷⁹ Paul Joseph Goebbels byl jeden z nejvyšších nacistických představitelů, který působil ve funkci ministra propagandy v letech 1933 až 1945.

⁸⁰ „Goebbels v Gdanskú odpovídá židovskému pražskému kongresu“, *Národní listy*, 30. srpna 1933.

⁸¹ „Po sionistickém kongresu“, *Národní listy*, 7. září 1933.

stranické velmi ostře, jež jsou nadto ještě zvyšovány židovskou vášní debatovati, vypěstovanou staletou talmudskou dialektikou a jednostranným zabýváním se duševní prací, neboť duševní prací je konec konců i obchod.“⁸² V dalším článku se autor zmiňuje o židovském charakteru a dokonce se v něm objevuje také středověká mytická postava Ahasvera a přesvědčení, že jediné východisko pro Židy spatřuje ve víře v Ježíše Krista. „Základním rysem židovské povahy, jak ji vytvořily diaspora a ghetto, jest skepse a problematism. Židé, kteří nesměli nabývatí půdy, nemají pevných kořenů v zemi. Žili v abstraktech, ať se již zabývali bohoslovnou spekulací nebo obchodem. Tento psychologický typ skeptika, jenž pochybuje o své vlastní skepsi, jest nutno překonati. ... Podle mého názoru jest kus hluboké pravdy v legendě o Židu Ahasverovi, jenž musí bez kořene a bez odpočinku bloudit po světě proto, že neuznal a nepoznal svého Mesiáše, Ježíše Krista, Spasitele, a mylně jej neustále čeká. Židovská skepse může být překonána jenom vírou. Jenom vírou v Ježíše Krista vejde i Žid do odpočinutí Hospodinova. Domnívám se, že ani sionism nerozřeší židovské otázky po stránce psychologické.“ Článek končí slovy: „Ostatně víme, že se tak jistě stane jednoho dne. Židovský národ bude křesťanský. Ježíš to chce.“ a modlitbou⁸³: „Bože dobrotivý, Otče milosrdenství, prosíme snažně, abys pro neposkvrněné srdce Mariino a na přímluvu patriarchů a svatých apoštolů, shlédli milostivě na zbytky Israele, aby došly k poznání jediného Spasitele našeho, Ježíše Krista, a staly se tak účastnými drahocenných milostí vykoupění. Otče, odpusť jim, neboť nevědí, co činí. Amen.“⁸⁴

2.3 Pogromy

Nyní se zaměříme na druhou skupinu, do níž jsou zařazeny události, které se děly vně židovské komunity, ale které s ní velmi úzce souvisely a měly na ní dopad. Začneme událostmi, které probíhaly bezprostředně po ukončení první světové války. Jedná se o pogromy, které probíhaly jak na našem území (nejznámější byl pogrom v Holešově⁸⁵), tak i na území, převážně, polském⁸⁶, zejména ve Lvově, Haliči a Varšavě. Mohlo by se zdát

⁸² „Sionism I.“, *Lidové listy*, 31. srpna 1933.

⁸³ Ve zmiňovaném článku je uvedeno, že tato modlitba za obrácení Izraele byla zřízena dekretem papeže Pia X. 24. srpna roku 1909.

⁸⁴ „Sionism II.“, *Lidové listy*, 1. září 1933.

⁸⁵ Holešovský pogrom se stal 3.- 4. prosince 1918. Bylo při něm vydrancováno 50 domácností a pálen majetek Židů. Byli při něm zabiti dva muži, bývalý bojovníci z první světové války, Heřman Grünbaum a Hugo Grätzer, když bránili svůj majetek. Pogromy začali z popudu vojáků ostravské posádky Československé armády a přidali se ke nim také křesťanští obyvatelé Holešova.

⁸⁶ V té době na území Polska probíhaly pohraniční války. Jednou z nich byla, vedle polsko-sovětské války nebo střetnutí polsko-československého o pohraniční oblasti, polsko-ukrajinská válka, která byla vyhlášena 1. listopadu 1918. Jednalo se o střetnutí Polska a Západoukrajinské lidové republiky. Šlo o boj o území západní Ukrajiny, která byla etnicky nepolská, ale s polským jazykovým ostrovem, ve Lvově – tzn., že šlo o oblast, kde

překvapivé a zároveň zarážející, že v dobovém pravicovém tisku se žádné zprávy týkající se poválečných pogromů na našem území neobjevují. Veškerá jejich pozornost směřovala k pogromům probíhajícím na území Polska. Nejvíce byly sledovány pogromy ve Lvově. V článcích o pogromech ve Lvově můžeme sledovat jistou tendenčnost spočívající ve snaze považovat Židy za samotné viníky pogromů a ukázat na jejich nestálost v otázce solidarity a snadné změně názoru k stávající moci. „Příčina lvovských pogromů – neboť bylo jich několik – jest povědoma. Lvov měnil své pány. Když Ukrajinci, zmocnili se v městě tomto vlády, Židé, kteří dosud drželi s Poláky, ihned přesedlali. Nestačilo však jim, že přidali se k novým pánům, ale jak už i jinde, bylo jich zvykem, tak i zde – začali udávat Poláky, štváli a připravovali je do neštěstí. Poláci trnuli hrůzou, jaký materiál skutečný i vymyšlený Židé proti nim snesli! Dne 20. listopadu se situace náhle změnila. Poláci po krátkých, ale dost krvavých bojích zmocnili se Lvova znovu a nastolili tu svojí vládu. Židé opět chtěli změnit svou barvu a rychle prohlašovali se za polské patrioty. Ale tentokrát hra se jim nepovedla.⁸⁷ Stejně tendence, i když umírněnější, můžeme sledovat i v *Národních listech*, kde se píše: „....., že část židovského obyvatelstva ve Lvově vystupovala solidárně s Ukrajinci, se zbraní v ruce proti Polákům. Tato okolnost vyvolala prý rozhořčení v polské většině lvovského obyvatelstva.“⁸⁸ Druhou tendencí vztahující se k těmto událostem byla nedůvěra k židovskému tisku a znepokojující chování židovského obyvatelstva. „V příčině události v Haliči dlužno upozorniti, že zprávy jsou z pramenů židovských, a jsou přehnané. ... Konstatováno, že s Ukrajinci postupovaly proti Polákům oddíly židovské. Chování Židů i mimo Polsko způsobuje nepokoje. Podobné případy byly zjištěny v Uhrách, Slavonii i jinde. Přes to tisk židovský vystupuje agresivně proti Polákům.“⁸⁹ Stejnou citaci můžeme najít v článku *Národních listů*, „Zprávy o židovských pogromech v Haliči jsou přehnané“, ze dne 3. prosince 1918. Jak již bylo zmíněno, žádné zprávy o pogromech na území Československa, při studiu pramenů pro tuto práci zaznamenány nebyly.

2.4 Německé provokace

V souvislosti s našim územím, bezprostředně po skončení války, se psalo o německých provokacích, které byly spojovány s židovským obyvatelstvem. Jednalo se o provokace ze

se používal jeden jazyk, který se ve zbývajícím území, kde se oblast nacházela, nepoužíval. Pro přiblížení, takovými jazykovými ostrovy byly v tehdejší Československu např. Brno, České Budějovice, Jihlava, Olomouc, Svitavy, Vyškov.

⁸⁷ „Pogromy ve Lvově“, *Venkov*, 28. listopadu 1918.

⁸⁸ „Ještě lvovský pogrom“, *Národní listy*, 3. prosince 1918.

⁸⁹ „O pogromech v Haliči“, *Venkov*, 3. prosince 1918.

strany převážně německých důstojníků, kteří provokovali svými průvody po Příkopech v Praze tím, že měli na svém oblečení připnuty kokardy⁹⁰ rakouských nebo německých barev a tím vyjadřovali svůj postoj k nově vzniklé Československé republice. Mezi německými důstojníky byli také němečtí důstojníci židovského původu. „...vyvolalo úmyslné a organisované provokátérství pražských Němců a německých Židů, kteří ve svém nepřátelství usilují o to, aby svým drzým chováním vyvolali v Praze nepokoje a cizině mohli se pochlubit, že v Praze jsou utiskováni.“⁹¹ V souvislosti s tímto článkem a jak uvidíme následně na událostech zatížených protižidovskými náladami v roce 1933, je důležité poukázat na to, že situace Židů, kteří se přihlásili k německé národnosti na území tehdejšího Československa, nebyla v té době nijak lehká. Nejpatrnější je to v dobovém tisku z počátku roku 1933. V souvislosti s německou menšinou bylo velice snadné manipulovat s pojmem Žid; tato manipulace byla často tendenční a vrhala velmi špatné světlo na židovskou menšinu. Již samotná otázka Němců a Čechů daná historickým kontextem byla v tehdejší době otázkou komplikovanou. O to komplikovanější byla otázka židovské menšiny, která ať zaujala ten či onen postoj, byla stále v nepřízni jak majoritního československého obyvatelstva, tak německé menšiny. I v tomto článku je zacházení s pojmem Žid manipulativní, neboť název článku může vést čtenáře k tomu, aby si myslel, že provokace pocházely od Němců a Židů, kteří zastávali nepřátelský postoj k Československé republice. Už samotné pojmy německý Žid nebo německo-židovský je zavádějící. Neboť Žid hlásící se k německé národnosti byl národností Němcem, ale s původem židovským, jenž vycházel z náboženských pramenů. Pozice Židů byla z hlediska národnosti české či německé, nevděčná. Tento národnostní problém lze sledovat i ve východní části Československa ve vztahu k Slovákům, Maďarům a židovské menšině. „Zvláštní úlohu na Slovensku začínají hráti Židé. Dosud hlásili se vesměs k Maďarům – mezi 170 000 židy v 16 slovenských stolicích přihlásilo se jich pouze 5% ke Slovákům a zejména za války krutě využívali režimu proti Slovákům. Válečné zkušenosti se Židy na Slovensku jsou přímo neuvěřitelně trapné. Jsouce mezi Slováky neobyčejně čteně rozsazeni provozovali za patronace maďarských úřadů přímo hrůzovláda.“⁹² Dále: „Minulost ta není dávná a není divu, že ji Slováci dosud nezapomenuli. Maďarský Žid, který donedávna Slovákem disponoval zrovna tak jako maďarská hrabata svými lokaji, jest nyní poražen a Slovák už není jeho sluhou. Jest nyní na Židech, aby úplnou změnou svého dosavadního chování snažili se zahladit křivdy, spáchané na Slovácích.“⁹³ Tato národnostní otázka spojená

⁹⁰ Stužka nebo růžice ze stužek v národních barvách.

⁹¹ „Německo- židovské provokace v Praze“, *Venkov*, 3. prosince 1918.

⁹² „Slovensko ve dnech převratu“, *Venkov*, 5. listopadu 1918.

⁹³ „Židům na Slovensku“, *Venkov*, 12. prosince 1918.

s židovskou menšinou, která je dána historickým kontextem, je příznačná pro území střední Evropy, zejména pro tehdejší Československo, která nemá v státech západní Evropy, jako byla např. Anglie či Francie, obdoby.

2.5 Steinherzova aféra

Ve dvacátých letech se odehrála ve spojení s židovskou menšinou tzv. Steinherzova aféra. Samuel Steinherz⁹⁴ se měl podle pravidla posloupnosti stát rektorem pražské německé univerzity pro rok 1922/23. Proti tomu vystoupilo německé studenstvo a také pohraniční oblasti severních a západních Čech a místní organizace všech německých politických stran. Ten však ze svého úřadu neodstoupil⁹⁵ a byl tak prvním židovským rektorem na německy mluvících univerzitách. Pod tlakem událostí, v únoru roku 1923, však svůj úřad opustil. O této události se v dobovém pravicovém tisku píše v souvislosti se studentskými stávkami v listopadu 1922. Dobové noviny uváděly články, které seznamovaly čtenáře o průběhu studentských stávek a o situaci s rektorem Samuelem Steinherzem. Mluvily o projevech antisemitismu. „Celá akce má ráz výslovně antisemitský. Prof. Steinherz zvolen byl rektorem pro rok 1922-23 třinácti proti 7 hlasům.. Proti jeho volbě hlasoval 1 theolog, 2 právníci a medicínská fakulta. Odpor posluchačů vysloven byl poprvé v červnu na schůzi něm. agrárního studenstva v Ústí n. L.“⁹⁶ *Venkov*, ač též mluví o projevech antisemitismu, nezapomíná připomenout solidaritu Židů k Němcům. „Učinili tak způsobem, který znovu a makavě dokazuje němčícím a nacionálním Židům, jakým vděkem jim odplácejí čistokrevní Němci za jejich beraní služby pražskému němectví a zejména pražské universitě, která by bez Židů jak v učitelském sboru, tak v posluchačstvu uboze živořila. Jedná se tu o pustý antisemitský skandál, který včera spískali německo-nacionální buršáci proto, že za rektora university byl zvolen prof. dr. Steinherz, který je židovského vyznání.“⁹⁷ A i zde se objevuje ironická poznámka nad židovským tiskem: „Německý tisk pražský, který jest, jak známo, cele židovský, poskytuje při celé věci tragikomickou podívanou. Asi jako ohař, který se octnul před svinutým ježkem, se kterým si neví rady, jak do něho, aby si nezkravil nos. Jistě těžká situace, které mu nikdo nezávidí!“⁹⁸

⁹⁴ Samuel Steinherz byl významný historik a profesor na pražské německé univerzitě. Po odchodu ze svého úřadu se věnoval dějinám Židů v Čechách. Byl autorem řady důležitých studií, editorem sborníku *Die Juden von Prag* a všech dílů ročenky pro dějiny Židů v Československé republice, která vycházela v Praze v letech 1929-1928 v německém i českém jazyce.

⁹⁵ V době monarchie, pokud byl zvolen rektor židovského původu, dobrovolně odstoupil.

⁹⁶ „Němečtí studenti proti rektorovi německé univerzity v Praze“, *Národní listy*, 16. listopadu 1922.

⁹⁷ „Skandály na německé universitě“, *Venkov*, 16. listopadu 1922.

⁹⁸ „Německý universitní skandál“, *Venkov*, 17. listopadu 1922.

2.6 Pronásledování židovského obyvatelstva po nástupu Adolfa Hitlera k moci

Na samém počátku roku 1933, v únoru a březnu, byl dobový pravicový tisk zahlcen zprávami, které souvisely se situací Židů v Německu po Hitlerově nástupu k moci. V novinách vycházely články, které se zabývaly pronásledováním Židů v Německu a jejich útěku do evropských zemí jako byla Francie, Polsko i Československá republika. Informovaly o protizidovských náladách na německých a rakouských univerzitách a zákazu činnosti židovských profesorů na jejich půdách. Psalo se o bojkotu židovských obchodů ze strany Německa a protiněmeckému židovskému bojkotu zboží německého původu, který byl podporován ze strany Ameriky či Anglie. O protestech ve Varšavě, Paříži, Tunisu či Mexiku proti židovskému pronásledování. O postoji Spojených států v záležitosti Židů v Německu. Vyšlo nespočetné množství článků na toto téma, které by obsáhlo nejednu kapitolu. Vzhledem k omezenému prostoru, který může tato práce pokrýt, vycházím pouze z článků, v nichž se odrazil postoj pravicového tisku v kontextu tehdejšího Československa.

Tento postoj je charakterizován zejména společným tématem soudržnosti židovského obyvatelstva s německými příslušníky na území Československé republiky: „Žádný jiný národ na světě nechoval se k Židům tak soustavně pohrdavě jako Němci! Od Němců vždycky zkusili nejvíce, ale pranic jim to nevadilo, aby znova a znova k tomuto národu samolibě nevzhlíželi jako k svému druhému Pánu Bohu! ... Židé v ČSR jsou pilíři československého výbojného němectví! Podporují je penězi, stojí v popředí všech německých akcí kulturních i hospodářských, stálým němčením doma i na veřejnosti posilují německé sebevědomí, posílají své děti do německých škol, činí německé školství zbytečně velikým, zaměstnávají nadbytečné ve svých podnicích Němce domácí i z říše, volí německé strany a celým svým němcofilským chováním nepřímo stěžují posici našeho národa a státu doma i za hranicemi.“⁹⁹ Jinde: „Příznačným je u nás ještě to, že, ač v říši jsou sociální demokraté, katolíci a hlavně Židé s hitlerovci na ostří nože, u nás drží němečtí sociální demokraté, křesťanští socialisté a němečtí Židé pevně s německými nacionály a hakenkrajclery a podporují jejich mnohdy divoké a provokativní národní požadavky. Pro nás jsou tyto volby velikou výstrahou!“¹⁰⁰ Patrná je v těchto člancích i vnímaná podpora ze strany Židů a jejich podíl na životaschopnosti německé menšiny: „Kdyby českoslovenští Židé zavřeli měšce, přestali politicky a kulturně podporovat naše Němce, přestali je volit, přestali němčit a posílat své děti do německých škol, tu rázem by musil nastati naprostý úpadek německé menšiny v našem

⁹⁹ „Židé pod hákovým křížem“, *Národní listy*, 26. března 1933.

¹⁰⁰ „Němečtí židé v Německu s hitlerovci na ostří nože, u nás se s nimi bratří- proti nám“, *Venkov*, 15. března 1933.

státě, jak co do početnosti tak i do sociální a kulturní soběstačnosti!¹⁰¹ Objevují se tu tedy tendence vinit Židy z posilování německé menšiny a palčivé otázky a s nimi i tlak na židovské obyvatelstvo, jaký postoj zaujmou. „Dotazy, adresované do židovského tábora, zda Židé v ČSR projeví přirozenou solidaritu s pronásledovanými souvěrci v Německu, přestanou-li němčít v českých zemích a logicky se obrátí proti domácím německým stranám, zůstaly až dosud bez odpovědi. Mlčí tisk nacionální, mlčí tisk židovský. Toto mlčení utvrzuje.“¹⁰² Pravicový tisk informoval o počešťování německých a židovských jmen u židovského obyvatelstva.¹⁰³ Kromě výše zaznamenaných tendencí tu byla i snaha spojovat Židy s nebezpečím, které představoval velký příval židovských uprchlíků, a obava, že by tím mohla být ohrožena ekonomická situace československého obyvatelstva. „Podle dalších zpráv jsou prý těmito uprchlíky většinou Židé, kteří se obracejí na své souvěrce v Československu – a poněvadž jsou namnoze bez prostředků, žádají, aby jim v Československu bylo poskytnuto zaměstnání. Následky toho se už dostávají: mnohým českým lidem, zaměstnaným u židovských firem, bylo dáno už najevo, že budou propuštěni – a na jejich místo mají přijít říšskožidovští uprchlíci z Německa. Českoslovenští hraničáři upozorňují včas na toto velké nebezpečí, jemuž musí býti čeleno.“¹⁰⁴ Deník *Venkov* pak vydal prohlášení Svazu Čechů-Židů, jež kategoricky odmítá Židy, kteří se dopouští germanizace a viní je, že tím vyvolávají nepřátelství vůči všem Židům: „Žid, který v této době, aniž by byl rozeným Němcem, slouží germanisaci, páše velký dějinný hřích. Německý Žid, který neuzívá v českých krajích s taktem svého jazyka, vzbuzuje odpor a vyvolává proti sobě a všemu židovstvu nepřátelství.“¹⁰⁵

V *Lidových listech* můžeme sledovat pozoruhodný postoj, který se nevyskytuje v žádném jiném pravicovém tisku. *Lidové listy* vnímají situaci v Německu a s ní spojené pronásledování židovského obyvatelstva jako jev, který je přirozeným a příznačným důsledkem souvisejícím se státním převratem. Odvolávají se na prohlášení říšského ministra zahraničí Konstantina von Neuratha¹⁰⁶: „Ještě nikdy v dějinách prý nebyl proveden revoluční převrat bez jistých tvrdostí, avšak svědčí prý o nesmírné disciplíně německého lidu, že svémocnosti staly se jen ve velmi málo případech a v poměrně mírné formě.“¹⁰⁷ Je poněkud zarážející, když pak srovnávají perzekuci židovského obyvatelstva na začátku roku 1933 se státními převraty a

¹⁰¹ „Hákový kříž a židé v Československu“, *Národní listy*, 31. března 1933.

¹⁰² „Hákový kříž a židé v Československu“, *Národní listy*, 31. března 1933.

¹⁰³ „Pražští židé zbavují se německých jmen“, *Venkov*, 19. srpna 1933.

¹⁰⁴ „Severní Čechy útočištěm uprchlíků z Hitlerova Německa“, *Venkov*, 7. února 1933.

¹⁰⁵ „Svaz Čechů- židů proti germanofilským židům“, *Venkov*, 4. dubna 1933.

¹⁰⁶ Konstantin von Neurath byl nacistický politik, ministr zahraničních věcí za nacistického Německa od roku 1932 do roku 1938. V letech 1939- 1943 byl říšským protektorem Protektorátu Čechy a Morava.

¹⁰⁷ „Obranný boj německého lidu proti židovskému štvaní“, *Lidové listy*, 28. března 1933

jejich následky vůči křesťanskému obyvatelstvu, k nimž docházelo např. na území Ruska v podobě bolševického převratu¹⁰⁸ nebo na území Mexika, kde od druhé poloviny do konce 20. let probíhala občanská válka¹⁰⁹. Křesťanské obyvatelstvo staví do role, které na rozdíl od židovské menšiny žádné odvolání v zahraničí nenašlo: „Židé po celém světě rozšiřují tendenční zprávy o pronásledování svých souvěrců v Německu za nového režimu. Ti, kdož nehnuli prstem při neslýchaném vraždění křesťanstva v bolševickém Rusku, v době, kdy krev katolíků v Mexiku a ve Španělsku tekla proudem, najednou šíří po celé zemi srdcervoucí nářky nad utrpením Židů.“¹¹⁰ Ačkoli můžeme nástup Adolfa Hitlera k moci v roce 1933 klasifikovat jako státní převrat¹¹¹, je bezesporu mezi výše uvedenými událostmi na území Ruska či Mexika na straně jedné a událostmi v Německu na straně druhé značný rozdíl. V Německu se nejednalo o násilný převrat. Ačkoli Hitlerova strana nezískala při volbách nadpoloviční většinu, byla již dlouhodobě součástí politického mechanismu v zemi, která byla silně industrializovaná. Díky neúspěšné vládě se podařilo Hitlerovi manévrujícími praktikami zmocnit se vlády ve státě. Po jeho nástupu do funkce začalo pronásledování a zbavování se nepohodlných lidí z kruhů politických a intelektuálních. Nástup Hitlera k moci měl vliv nejen na území Německa, ale i na ostatních územích, kde se vyskytovala německá menšina, jako byly např. pohraniční oblasti tehdejšího Československa, se silným zastoupením této menšiny. Perzekuce Židů po nástupu Hitlera k moci byla systematickým pronásledováním a omezováním židovského obyvatelstva jako takového postaveným na rasových a nacionálních základech. V případě státního převratu v Mexiku či v carském Rusku šlo o perzekuci toho obyvatelstva, které se ideologicky postavilo proti nově se ustavující politické moci pouze na daném území. Spojovat události roku 1933 a jejich dopad na židovské obyvatelstvo s událostmi výše zmíněnými se proto jeví jako záměrná manipulace s historickým kontextem, jenž se ještě navíc negativně dotýká perzekuované minority. Výše zmíněný článek mohl být

¹⁰⁸ Tzv. Říjnová revoluce nebo Velká říjnová socialistická revoluce. V důsledku první světové války, kdy bylo nejvíce zasaženo území carského Ruska rostoucím zbídačením, inflací, zvýšením cen až o 700% a největším počtem mrtvých, vedla tato situace ke stávkám a napětí ve společnosti a vytvořila ideální podmínky pro revoluci. Revoluce proběhla 7. listopadu 1917, jednalo se o ozbrojený převrat, z popudu V. I. Lenina, tehdejšího vůdce bolševické frakce Ruské sociálně demokratické dělnické strany. V. I. Lenin pronesl v dubnu svou známou řeč „dubnové teze“, v které vytyčil úkoly proletariátu v nastávající revoluci. Patřilo k nim ukončení války, vytvoření republiky sovětů, znárodnění půdy a kontrolu výroby.

¹⁰⁹ Tzv. válka kristerů nebo kristiáda nazvaná podle válečného pokřiku *At' žije Kristus král!* Jednalo se o povstání části katolických obyvatel proti vládě Plutarca Eliase Callese, která vycházela z ústavy z roku 1917, která se nesla v duchu antiklerikalismu a omezovala činnost církve. Předmětem revoluce nebyla jen otázka náboženská, ale také agrární reforma, kterou neschvalovali rančeři a rolníci, kteří povětšinou patřili k povstalcům. Válka kristerů byla krvavá a plná fanatismu na obou stranách.

¹¹⁰ „Obranný boj německého lidu proti židovskému štvání“, *Lidové listy*, 28. března 1933.

¹¹¹ Jedná se o svržení legitimní vlády a převzetí politické moci ve státě, při kterém dochází k upevnění moci nového režimu a podmaňuje se výkonná, zákonodárná i soudní moc.

pro čtenáře, kteří neměli širší povědomí o historických, ale i společenských souvislostech daných událostí, značně zavádějící.

2.7 Protižidovské nálady spojené s insigniemi

Koncem listopadu roku 1934 probíhaly demonstrace českých studentů v rámci tzv. insigniády¹¹². Počátky těchto protestů sahají do roku 1920, kdy byl přijat zákon, u jehož zrodu stál František Mareš¹¹³, o vztahu pražských univerzit. Zákon rozhodl, že česká univerzita v Praze je pokračováním staré Karlovy Univerzity a její památky, včetně insignií, jsou vlastnictvím české Karlovy Univerzity a německá univerzita pražská by je měla té české vrátit. Do roku 1934 ovšem k předání insignií nedošlo a tak narůstalo napětí a tehdejší rektor Karlovy Univerzity, Karel Domin, začal o navrácení insignií usilovat. Reakce německé pražské univerzity byla taková, že insignie vrátit odmítla. Do události se zapojil pravicově zaměřený *Svaz československého studentstva*, jehož shromáždění přerostlo v pouliční bouře, při nichž docházelo k výtržnostem a útokům na německé a židovské obchody. V dobovém tisku byla tato událost spojená s insigniemi bedlivě sledována. Zejména v *Národních listech* v těch dnech vycházely rozsáhlé články zabírající titulní stránky, které mapovaly celou situaci. Jednalo se o předělový moment, jenž měl ještě více upevnit českou národní identitu. Ovšem o útocích na majetek židovského obyvatelstva se mlčelo. *Národní listy* o tom nepodávají žádnou informaci. Pouze v deníku *Venkov* se objevuje článek, který informuje o tom, že mezi demonstrujícím českým studentstvem byli také političtí přívrženci národních hnutí, kteří hlásali protižidovská hesla: „Byli tu placení sekretáři fašistů i národní demokracie. Vedle hesel „Ať žije slovanská Praha“, byly skandovány hloučkem provokatérů ze řad národní demokracie a nově se tvořícího národního sjednocení hesla: „Pryč s Židy!“. Tato politická tendence, která se objevila na některých shromážděních již v sobotu večer, kde ke studentům dovolili si mluvit nestudentské živly z redakce určitého listu, však byla studenty důstojně odmítnuta a demonstrační průvod studentů zpíval v hoření části Václavského náměstí státní hymnu.“¹¹⁴

¹¹² Insigniáda je označení pro boj o univerzitní insignie (= odznaky, hodnosti moci světských či církevních osob, které dávají legitimitu zastávat danou funkci a vlastnit určitou hodnost) Univerzity Karlovy. Jednalo se o demonstrace a bouře, které rozpoutali pravicově orientovaní vysokoškolští studenti v souvislosti s předáním insignií, které v té době držela německá univerzita. Podle výnosu ministra školství z 21. listopadu 1934 je měla předat. Demonstrace v duchu českého fašismu byly namířeny nejen proti Němcům, ale i Židům, komunistům a intelektuálním levičákům.

¹¹³ František Mareš byl dvojnásobný rektor Univerzity Karlovy, lékař, fyziolog a nacionalistický politik, který od roku 1937 patřil k vedoucím činitelům hnutí Vlajka - československé nacionalistické hnutí.

¹¹⁴ „Němci odevzdali insignie“, *Venkov*, 27. listopadu 1934.

2.8 Norimberské zákony

15. září roku 1935 se konal sjezd nacistické strany Německa NSDAP¹¹⁵, kde byly vyhlášeny Norimberské zákony¹¹⁶. Tyto zákony byly založeny na rasistickém, protizidovském základě a chtěly ochránit „německou krev“. Každý, kdo nemohl prokázat „árijský¹¹⁷ nebo druhově podobný původ“ byl zbaven říšskoněmeckého¹¹⁸ občanství. Byla zakázána a potírána smíšená manželství a pohlavní styk mezi „áriji“ a Židy byl trestán¹¹⁹. Platnost těchto zákonů se rozšířila na všechna území, která byla dobyta během druhé světové války. Článků, které se zabývaly těmito událostmi, nebylo mnoho. Dalo by se předpokládat, že události kolem sjezdu a s ním spojené vyhlášení Norimberských zákonů bude mít v dobovém tisku velké ohlasy, které budou k dané události zaujímat nějaký hodnotící postoj. Ovšem skutečnost je taková, že sice dobový pravicový tisk informuje o konaném sjezdu a seznamuje čtenáře s jeho náplní, ale bez jakýchkoli reakcí, které by se vůči Norimberským zákonům vyhraňovaly. V *Národní listech* se píše: „Pokud se týká Židů, byl jednomyslně schválen zákon, že manželství mezi Židy a příslušníky německé nebo spřízněné krve jsou zakázána a neplatná. I když byla uzavřena v cizině. Mimomanželský styk pohlavní mezi Židy a státními příslušníky německé nebo spřízněné krve jest zakázán. Židé nesmí zaměstnávat ve své domácnosti ženské státní příslušnice německé krve mladší 45 let¹²⁰. Židé nesmí vyvěšovat ani říšské ani národní vlajky. Smí vyvěsit leda vlajku židovskou. Tresty jsou až do jednoho roku a peněžitá pokuta.“¹²¹ Mimo to se objevily články v *Národních listech* a deníku *Venkov*, které jsou zcela identické a v nichž se píše o Norimberských zákonech v kontextu ČSR. Tyto články, respektive článek, ukazují na nesnadnou situaci smíšených manželství v rámci německé menšiny na území tehdejšího Československa a obává se důsledků, jaké to může mít v rámci republiky. „Poslední nařízení říšské vlády o zrušení sňatků mezi áriji a Židy dotýká se velmi citelně německých státních příslušníků, žijících v ČSR. Podle předběžných odhadů lze usoudit, že

¹¹⁵ Národně socialistická německá dělnická strana, původně pod názvem *Deutsche Arbeiterpartei*, jejíž program založen na šovinismu, rasismu a demagogii, vyhlásil Hitler roku 1920.

¹¹⁶ Byly zákony, na jejichž základě se prováděla nacistická rasová diskriminace a genocida v Německu a na územích, které okupovalo v období před a hlavně v průběhu druhé světové války.

¹¹⁷ Nesemita, příslušník indoevropské rasy. Pojem byl zaveden Maxem Müllerem v roce 1853 jako rasově-etnická skupina. Podle západních orientalistů, byli árijci původci západní civilizace a poukazují na příbuznost některých evropských a asijských jazyků, tzv. indoevropské jazyky. Koncem 19. století se v některých evropských zemích vytvořilo učení, které poukazovalo na výjimečnost árijské rasy, která je nadřazena ostatním rasám a národům. Tato teorie se stala součástí nacistické ideologie v Německu.

¹¹⁸ Termín Německá říše používaný pro území Německa v letech 1933- 1945.

¹¹⁹ Zde lze vysledovat jistou paralelu s raně křesťanskými opatřeními, které byly předmětem církevního sněmu v Elviré roku 305, které měly řešit problematiku soužití křesťanů a Židů. Šlo o nařízení zákazu společného stolování Židů a křesťanů, zákazu smíšeného manželství a cizoložství s Židovkou. Šlo o snížení až vyloučení styků mezi křesťany a Židy a tím prohloubit nepřátelství a nedorozumění ze strany křesťanů.

¹²⁰ I v tomto případě můžeme vidět dobu se středověkými církevními praktikami. Třetí lateránský koncil konaný v roce 1179 zakazoval křesťanům žít či pracovat v židovských i muslimských domácnostech.

¹²¹ „Sněm Třetí říše zasedal“, *Národní listy*, 16. září 1935.

téměř padesát procent sňatků uzavřených říšskými Němci na československém území stává se v důsledku posledního nařízení říšské vlády neplatných. Jde převážně o sňatky uzavřené v ČSR. ... Novým postupem, podle něhož jsou tyto sňatky, byť i uzavřené v cizině, v Německu neplatné, vznikne řada právních nesnází, jež mohou být snadno zneužívány.¹²² Vzhledem k tomu, že na území tehdejšího Československa žilo 3 231 688 Němců¹²³ a Židů 356 830¹²⁴, z nichž se k německé národnosti přihlásilo 12.8% izraelitů¹²⁵, je údaj v článku hrubě nepřesný a silně zavádějící. Závěr článku je zakončen slovy, v kterých je patrný určitý odstup, ať úmyslný či neúmyslný. To by však byla otázka pro odborníka v oblasti práva ČSR: „Touto praksí mohou se snadno někteří jednotlivci ocitnouti v nesnadných právních poměrech, při nichž nelze použití právních norem, platících v ČSR.“¹²⁶

¹²² „Vliv německých protižidovských opatření“, *Národní listy*, 19. září 1935. Též článek „Důsledky protižidovského zákona německého se jeví i u nás“, *Venkov*, 19. září 1935.

¹²³ *Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 1. prosince 1930 I. díl*. Praha: Státní úřad statistický, 1934.

¹²⁴ Viz první podkapitola první kapitoly.

¹²⁵ Viz první podkapitola první kapitoly.

¹²⁶ „Vliv německých protižidovských opatření“, *Národní listy*, 19. září 1935. Též článek „Důsledky protižidovského zákona německého se jeví i u nás“, *Venkov*, 19. září 1935.

3. Židé ve světle levicového tisku

Práce s levicovým tiskem je postavena na stejném principu zkoumání tisku pravicového. Události, které jsou použity jako vodítko v předchozí kapitole, jsou tytéž, které budou použity jako východisko i v této kapitole. A stejně tak, jako u pravicového stranického tisku byly i pro levicový stranický tisk vybrány ústřední tiskové orgány tří nejsilnějších levicových stran tehdejšího Československa. Jedná se o nejstarší levicovou stranu *Československá sociálně demokratická strana dělnická*¹²⁷. Ústředním tiskovým orgánem této strany byl deník *Právo lidu*, který vycházel již od roku 1893 a jeho vydavatelem byl Antonín Němec¹²⁸. Mezi významné představitele redakce tohoto deníku patřil Ivan Olbracht¹²⁹, který byl autorem několika knih o židovské tematice, zejména ze Zakarpatské Rusi (např. *Golet v údolí*, *O smutných očích Hany Karadžičové* nebo *Židé* – jedna ze čtyř částí knihy *Země bez jména*). Další důležitou levicovou stranou tehdejšího Československa, která vznikla roku 1921 odštěpením levicového směru ze strany *Československé sociálně demokratické strany dělnické*, byla *Komunistická strana Československa*¹³⁰. Jejím tiskovým orgánem bylo *Rudé právo*, které vzniklo v roce 1921 rozštěpením od *Práva lidu*, které bránilo publikování názorů křídla Bohumíra Šmerala¹³¹. Další stranou, jejíž ústřední tisk je v této kapitole použit, je *Československá strana národněsocialistická*¹³². Ústředním tiskem této strany bylo *České slovo*¹³³, které začalo vycházet od 30. října 1918. Náklad tohoto deníku byl ze začátku 30 tisíc a koncem republiky to byl nejrozšířenější český deník.¹³⁴

¹²⁷ Strana vznikla v roce 1878 odštěpením od sociálních demokratů. Členskou základnu tvořilo převážně dělnictvo, v jehož řadách bylo silné levicové hnutí, které se nechtělo smířit s poválečnou nezaměstnaností a negativními průvodními jevy, které z ní vyplývaly. Po Mnichovu roku 1938 se stala součástí *Národní strany práce*.

¹²⁸ Antonín Němec byl český novinář, politik, člen Revolučního Národního shromáždění a poslanec Národního shromáždění. Vedoucí činitel ČSSD.

¹²⁹ Ivan Olbracht byl český spisovatel, publicista, novinář a překladatel německé prózy.

¹³⁰ Vznikla jako opoziční směr k ČSSD, který nesouhlasil s politikou pravicových představitelů ČSSD. V jejím čele stál Bohumír Šmeral. Vnitřní vývoj této strany nebyl klidný. Řada předních činitelů byla vyloučena nebo odešla sama. Zejména v roce 1929 byli vyloučeni významní spisovatelé a intelektuálové. V parlamentních volbách roku 1929 tato strana značně poklesla. Činnost KSČ byla úředně zastavena v říjnu roku 1938.

¹³¹ Bohumír Šmeral byl komunistický politik, teoretik dělnického hnutí, novinář a publicista. Zakladatel *Komunistické strany Československa*.

¹³² Národní sociální hnutí se formálně ustavilo do politické strany roku 1897. Více než polovinu členů tvořili dělníci a zřizenci. Strana kladla důraz na kolektivní formy podnikání a odpovědnost státu za řešení sociálních problémů. Zakladatelem strany a posléze jejím předsedou byl Václav Jaroslav Klofáč – politik a novinář, prvním ministrem národní obrany, poslancem Národního shromáždění.

¹³³ Vycházelo ve dvou vydáních v původním národněsociálním tiskařském družstvu, z kterého se, díky jeho řediteli Jaroslavu Šaldovi, stal významný vydavatelský podnik Melantrich. Ranní vydání bylo oficiálním tiskem strany, jehož šéfredaktor byl schvalován ústředním výkonným výborem strany, kdežto večerní vydání řídil Jaroslava Šalda.

¹³⁴ KUBÍČEK, Jaromír a kol. *Česká retrospektivní bibliografie. Noviny*. Brno: Sdružení knihoven ČR, 2004, s. 15.

3.1 XVIII. světový sionistický kongres

Z událostí politického charakteru, které probíhaly uvnitř židovské komunity, bylo nejvíce pozornosti věnováno, stejně jak tomu bylo u tisku pravicového, sionistickým kongresům a to zejména XVIII. světovému sionistickému kongresu konajícímu se roku 1933. Všechny výše zmiňované deníky věnovaly tomuto tématu na svých stranách značný prostor. Tento velký zájem byl, bezesporu, podmíněn tíživou situací Židů v tehdejší Německu. Jak se píše v deníku *Právo lidu*: „Tentokrát obrací se k jejich světovému sjezdu více než kdykoli jindy pozornost široké veřejnosti. Pronásledování Židů v Německu, hitlerovský pogrom a ničení Židů a jejich občanských i lidských práv v třetí říši učinily pražský sionistický sjezd velmi aktuální.“¹³⁵ V návaznosti na tuto citaci je důležité upozornit, že se v ní hovoří o popírání občanských a lidských práv Židů, neboť s tímto poukazem se v předcházejícím tisku nikde neseťkáváme. V tomto článku se na jiném místě opět upozorňuje na dehumanizaci židovského obyvatelstva ze strany Německa a v souvislosti s Židy se zmiňují i koncentrační tábory¹³⁶. „Se zvláštní rafinovaností postupuje dnešní režim v Německu proti Židům. Připravuje je nejen o práva, jež v jiných státech jsou zaručena menšinám, ale zbavuje je i nejprimitivnějších lidských a občanských práv, znemožňuje jim existenci, připravuje o chléb a hluboce uráží i jejich lidskou důstojnost. Nebohé židovské děti ve školách německých, jež musí zpívat protižidovské písně, pochodovat a volat „Juda verrecke!“ a psát školní úlohy o tom, jaký je rozdíl mezi lidmi a Židy, procházejí hotovou Kalvarií – horší snad ještě než je utrpení dospělých Židů v koncentračních táborech, vězeních a ve zpustošených a bojkotovaných obchodech.“¹³⁷ Zajímavostí je, že v deníku *Právo lidu* byla událost XVIII. světového sionistického kongresu spojována s hospodářským prospěchem, který pro tehdejší Československo z této události plynul. S ním podle tohoto listu rostlo i renomé Československa podpořené konáním této události na jeho území v době, kdy v Německu probíhala perzekuce židovského obyvatelstva. „Několik tisíc osob přišlo do Prahy na světový sionistický sjezd. Každý z těchto návštěvníků utratí jistě v Praze nějaké peníze a úhrn toho sjezdu po této stránce bude jistě znamenat několik milionů – což není k zahazení v době krise a uškrceného mezinárodního turistického ruchu. Jsou-li naše obchodní kruhy jen trochu čiperné, použijí jistě té příležitosti, aby podchytily hospodářské styky, jež se otevrou bojkotem německých výrobků. ... Druhý fakt, že se tento kongres konal v Praze, vyzvedl a

¹³⁵ „Světový kongres sionistů v Praze“, *Právo lidu*, 20. srpna 1933.

¹³⁶ První koncentrační tábor byl založen v Dachau 22. března 1933, pouhé dva měsíce po nástupu A. Hitlera k moci. Dalšími tábory vzniklými před druhou světovou válkou byly Sachsenhausen (1936), Buchenwald (1937), Ravensbrück (1938). Tábory sloužily k uvěznění těžkých zločinců, politických odpůrců režimu, byli jimi zejména komunisté a sociální demokraté, homosexuálů, Romů a Židů.

¹³⁷ „Světový kongres sionistů v Praze“, *Právo lidu*, 20. srpna 1933.

podškrtnul kontrast mezi Československem a hitlerovským Německem; přes sto cizích žurnalistů, kteří se sjeli v Praze na sjezdě, se starají už o to, aby se o tom kontrastu dověděl celý svět. Nečtli jsme už dávno v zahraničním tisku tolik a tak lichotivých slov o Praze a o Československu jako v těchto dnech. ... ale tyto poklony dnešní píší zřejmě lidé, kteří si uvědomují, co dnes Praha ve střední Evropě znamená vedle Berlína, či vlastně proti Berlínu.“¹³⁸ V jiném článku se zmiňuje projev dr. Goldsteina, který neopomíná poukázat na úzké sepjetí mezi Židy a Čechy, vděčnost židovského národa vůči Československu. To podle něj zaujalo vstřícné stanovisko k této menšině stvrzením československé ústavy. Poukazuje také na otevřený postoj sionistického sjezdu vůči Československu. Motivem tohoto postoje je seznámit československou veřejnost s náplní a plány sionistického kongresu. *České slovo* píše: „Pozoruhodná řeč posl. dr. Goldsteina, který vzpomněl tisíciletého pobytu Židů v Čechách a v Praze, který se datuje z dob knížete Václava, a pravil, že kongres je světovou tribunou, z níž národ židovský chce československé veřejnosti říci veřejně, jaké jsou jeho cíle. Otázka, zda jsme národem čili nic, je v kladném smyslu rozřešena, přesto jsme si vědomi, že náš národní život není normální. Ústava československá dala nám možnost, abychom se svobodně hlásili k národnosti židovské a tím splnila dlouholeté přání naší národní menšiny. Ze všech těchto důvodů netajíme se tím, že s láskou k svému židovskému rodu spojujeme upřímnou lásku k zemi, v níž jsme zrozeni a která je naší vlastí a k národu, v jehož středu žijeme.“¹³⁹ V článkách věnovaných sionistickému kongresu v levicovém tisku se často objevuje tematika voleb a frakcí *Sionistické organizace*. Zejména frakce levicové a frakce pravicové, která byla zastoupena Vladimírem Žabotinským¹⁴⁰. Toto téma bylo aktuální také v souvislosti s dr. Arlozorovem¹⁴¹. „Volby ke kongresu mají za následek, že levé strany jsou na sjezdu zastoupeny 135 delegáty, kdežto pravice jen 50 a střed 80 zástupci. Tohoto příznivého postavení se snaží levé strany využít tím způsobem, že usilují o to, aby pravice, vedená Žabotinským, byla ze sionistické organizace vyloučena. Důvodem k tomuto návrhu je, že palestinskou policií bylo v poslední době zjištěno, že příslušníci Žabotinského organizovali teroristickou skupinu a že není vyloučeno, že jeden z nich je původcem atentátu na šéfa palestinského politického úřadu dr. Arlozorova.“¹⁴² Jinde: „Před několika měsíci byl v Palestině zavražděn při procházce na mořském pobřeží židovského města Tel Avivu správce politického departmentu dr. Arlozorov. Dr. Arlozorov byl mladý sionistický vůdce, jenž

¹³⁸ „Sionistický sjezd v Praze“, *Právo lidu*, 30. srpna 1933.

¹³⁹ „Sionistický kongres v Praze“, *České slovo*, 22. srpna 1933.

¹⁴⁰ Vladimír Jevgenjevič Žabotinský byl novinář, básník, překladatel, esejista, romanopisec a působivý řečník. Stal se významným židovským vůdcem, který založil revizionistické hnutí – nacionalistický směr sionistického hnutí.

¹⁴¹ Viz druhá kapitola.

¹⁴² „Sionistický kongres v Praze“, *České slovo*, 22. srpna 1933.

obzvláště ve vnitřní politice palestinské měl velké úspěchy. Ač nebyl marxista, byl přece přívržencem umírněné strany socialistické. Ihned po vraždě byl zatčen dělník Stavski a palestinský novinář Achi Meler, oba příslušníci nacionální strany Žabotinského, pro podezření z atentátu. Levice tvrdila, že atentát byl plánovitě připraven příslušníky Žabotinského. Volební boj k pražskému kongresu stál úplně pod dojmem těchto událostí, které zcela určitě přispěly i k výsledku voleb, z nichž po prvé vyšli socialisté jako nejsilnější strana, kdežto na všech minulých kongresech byl nejvíce zastoupen střed. Vyšetřování není ještě skončeno. Žabotinský se energicky brání proti tomuto nařčení.¹⁴³

Nejvíce bylo téma pravicového směru v sionistickém hnutí zastoupeno v levicovém tisku *Komunistické strany Československa*, který toto téma pojednal spíše tendenčně. Velmi ostře proti tomuto hnutí vystupoval a zašel až tak daleko, že spojoval projevy pravicového nacionalistického směru sionistického hnutí s hitlerovci: „Na sionistickém sjezdu účastní se skupina židovských fašistů pod vedením Žabotinského, kteří myšlenku, aby Židé potlačovali arabský národ, vyjadřují ještě otevřeněji. Žabotinského fašisté vystupují na kongresu i v pražských ulicích v uniformě s hnědou košilí, stejnou, jako mají hitlerovští úderníci. S tímto úbořem provokují za asistence policie pražské dělnictvo otevřenou demonstrací pro hitlerovské metody, použítě třeba – Židy.“¹⁴⁴ Jinde: „Předseda sionistického kongresu v Praze byl nucen oznámiti v úterý 22. t. m. usnesení výborů, aby německé skupiny sionistů, které přijely do Prahy v hnědých košilích, zřekly se nošení hnědých košil. ... Je to zajímavý příspěvek pro socialismus sionistů, kteří po tom všem, co Hitler provedl německým Židům, dovedou se ještě rozčilovat, když jsou jim zakázány hitlerovské uniformy.“¹⁴⁵ Vlastně se zdá, že to bylo jediné téma, jemuž se tento tisk v souvislosti s XVIII. světovým sionistickým kongresem věnoval a poněkud odsunul do pozadí ten fakt, že většinové zastoupení v sionistickém hnutí bylo levicové. Vedle toho byli Židé vnímáni jako prostředek k potlačování a vykořisťování arabského národa a jako služebníci anglického imperialismu, kteří se snaží ovládnout ekonomicky příznivé území. Dalo by se říci, že se tu odráží spiklenecká teorie. „Vlastní jednání kongresu započalo v úterý dopoledne referátem člena sionistické exekutivy profesora Brodeckého¹⁴⁶, který vyslovil se pro Palestinu jako národní stát židovský, ačkoli v Palestině je jen jedna pětina Židů! Současně prohlásil se pro spolupráci s Velkou Británií. Skutečný smysl jeho referátu je postavit Židy v Palestině do služeb anglického imperialismu jako nástroj potlačování Arabů a k ovládnutí klíčového území na

¹⁴³ „XVIII. sionistický kongres v Praze“, *České slovo*, 29. srpna 1933.

¹⁴⁴ „Židovští fašisté v hnědých košilích“, *Rudé právo*, 23. srpna 1933.

¹⁴⁵ „Sionisté a Hitler“, *Rudé právo*, 24. srpna 1933.

¹⁴⁶ Vilém Brodecký byl poslancem Národního shromáždění za *Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou*.

cestě k velkým petrolejářským střediskům.¹⁴⁷ Ani *Rudé právo* neopomenulo zmínit událost kolem dr. Arlozorova. V následujícím článku je událost s dr. Arlozorovem vnímána jako odraz deziluze sionistického hnutí: „Politická vražda dr. Arlozorova ukazuje na poměry v sionistickém táboře. Bída židovských osadníků v Palestině způsobuje krach všech ilusí a nadějí, jež vyvolalo sionistické hnutí.“¹⁴⁸ V tom samém článku pisatel zmatečným způsobem spojuje židovskou buržoazii s fašistickým revizionistickým hnutím, které se snaží podmanit si arabské obyvatelstvo, ale následně mluví o vykořisťování a útlaku židovské buržoazie a staví do stejné roviny židovské fašisty a hitlerovce: „Židovská buržoazie snaží se využití rostoucí nespokojenosti k organisování fašistického revisionistického hnutí s cílem úplného podrobení Arabů vykořisťování a útlaku židovské buržoazie. Při tom židovští fašisté necouvají – po vzoru svých hitlerovských kolegů – ani před zákeřnou vraždou.“¹⁴⁹

3.2 Theodor Lessing

Oproti pravicovému tisku věnoval levicový tisk velkou pozornost zavraždění Theodora Lessinga¹⁵⁰ I když se v pravicovém tisku také setkáváme s články o této události, není to v takové míře a po obsahové stránce v takovém rozsahu jako v tisku levicovém. Příčinou může být fakt, že Theodor Lessing politicky náležel k sociální demokracii. A tento fakt je prostoupen i v levicovém tisku, kde se do popředí staví tato událost jako politická vražda jako boj nacismu proti socialismu. „Vynikající Němec padl tu rukou německého nacionálního vraha, aby tak byla před celým světem demonstrována nacionální tragédie dnešního Německa, zalitého krví a utrpením pro onen bláznivý nacionalismus, který vraždí a pro různosti politického přesvědčení sahá k nekulturnímu násilí.“¹⁵¹ V *Rudém právu* můžeme sledovat jakýsi obraz hrdiny z řad socialistů, který se postavil krajně pravicovému nacistickému režimu v Německu a tím se stal jeho obětí: „S profesorem Lessingem odchází jeden z představitelů měšťácké vědy, kteří svým vystoupením dovedli se v rozhodných chvílích postavit po bok dělnictva proti reakci a fašismu. Svým odvážným vystoupením pošval na sebe fašistickou ulici, jíž dovedl čelit.“¹⁵² Jinde: „Vedení komunistické strany v Mariánských Lázních učinilo k zákeřnému zavraždění prof. Lessinga prohlášení, jímž vyzývá všechno dělnictvo a pracující lid k hromadné účasti na smutečním projevu

¹⁴⁷ „Židovští fašisté v hnědých košilích“, *Rudé právo*, 23. srpna 1933.

¹⁴⁸ „Židovští fašisté vraždili“, *Rudé právo*, 29. srpna 1933.

¹⁴⁹ „Židovští fašisté vraždili“, *Rudé právo*, 29. srpna 1933.

¹⁵⁰ Viz druhá kapitola.

¹⁵¹ „Hakenkrajclerské vraždy“, *Právo lidu*, 1. září 1933.

¹⁵² „Najatý zákeřný vrah zastřelil profesora Lessinga“, *Rudé právo*, 1. září 1933.

v Mariánských Lázních. KSČ vyzývá k projevům proti vražednému fašistickému teroru a volá zejména v tomto okamžiku k sjednocenému nástupu dělníků proti fašismu.¹⁵³ Ovšem nikde v *Rudém právu* není zmíněno, že prof. Lessing byl židovského původu. V *Českém slovu* se píše: „Nesporné je že jen hakenkreuzleři mohli mít zájem na tom, aby byl zmařen tento nikomu jinému nepřekážející život a že vrah, pokud sám nejednal z politické nenávisti, byl najat jinými, které vedla jediné politická nenávist. Toto všechno je jasné, zřejmé a pochopitelné pro každého, kdo je sebe méně zasvěcen do středoevropských poměrů.“¹⁵⁴ V deníku *České slovo* se zmínka o židovském původu Theodora Lessinga objevuje: „Pohřeb zavražděného učence bude konán dnes v Mar. Lázních. Jeho rodina se neoznamuje, patrně proto, aby nedošlo k incidentům. Rakev s tělesnými pozůstatky je vystavena v kapli židovského hřbitova a bylo bezpočtu těch, kdož přišli vzdát poslední poctu Theodoru Lessingovi.“¹⁵⁵ Deník *Právo lidu* dokonce vyjadřuje názor, že židovský původ Theodora Lessinga byl dalším důvodem rostoucí nenávisti: „K nenávisti německé reakce, ovládané hesly hakenkrajclerského rasismu, přispíval také Lessingův židovský původ, k němuž se Lessing za rostoucího antisemitismu hitlerovského také v poslední době statečně hlásil. Účastnil se též nynějšího sionistického kongresu pražského, mezi jehož účastníky koloval právě vyšlý Lessingův spisek, *Deutschland und seine Juden*, vášnivá polemika s hakenkrajclerským antisemitismem.“¹⁵⁶

3.3 Pogromy

Výše uvedené události spadající do druhé skupiny, které se děly mimo židovskou komunitu, ale jejich dopady byly úzce s židovskou komunitou spjaty, jsou reflektovány i v dobovém levicovém tisku. Mezi první z nich patří pogromy na židovském obyvatelstvu na území tehdejšího Československa a Polska, které probíhaly bezprostředně po skončení první světové války. Dobový levicový tisk informuje o pogromech ve Varšavě, Haliči, Lvově, ale také v Uhrách a na Slovensku. Nejvíce se tomuto tématu věnovalo *České slovo*, které čtenáře seznamovalo se situací na výše zmíněných územích, informovalo o tom, že na židovském obyvatelstvu jsou páčány pogromy, pleněny a drancovány židovské obchody. V žádných článcích se ale nesetkáme s tendenčními zprávami. Ani v případě Lvova, které bylo nejkritičtějším místem pogromů a židovské obyvatelstvo se ocitlo mezi dvěma zneprátenými skupinami. Část židovského obyvatelstva se přidala na stranu Ukrajinců, což

¹⁵³ „Výzva nad hrobem prof. Lessinga“, *Rudé právo*, 2. září 1933.

¹⁵⁴ „Možno pochybovat, že Lessingův případ není politickou vraždou?“, *České slovo*, 2. září 1933.

¹⁵⁵ „Vražda na Theodoru Lessingovi před úplným objasněním“, *České slovo*, 3. září 1933.

¹⁵⁶ „Profesor Lessing zastřelen“, *Právo lidu*, 1. září 1933.

bylo v pravicovém tisku využito v neprospěch židovské menšiny. „Lvov byl obsazen Poláky v noci na 22. t. m. Hned na to vypukly hrozné pogromy proti Židům, protože Židé tamní zřídili před časem milici, která se připojila k Ukrajincům. Podle *Abendu* byly pleněny domy, házeno zápalnými bombami a granáty a muži, ženy i děti vražděni a házeni do ohně. ... Z neutrálních zemí došly dohodě prosebné příписy, aby zakročila ve prospěch ohrožených Židů.“¹⁵⁷ Naproti tomu v *Právu lidu* se píše: „Východní část města až nad ulici Karla Ludvíka byla v rukou Ukrajinců, nádraží a západní část v rukou Poláků. Nádraží je z části pobořeno. V sobotu 9. listopadu se proslechlo, že jsou chystány pogromy na Židy. Na to Židé zřídili sami svoji zvláštní milici na podporu Ukrajinců.“¹⁵⁸ Důležitou věcí, kterou je nutno podtrhnout, je zpráva o pogromu v Holešově, na území tehdejšího Československa, kterou zmiňuje jako jediný tisk *Právo lidu*. V žádném jiném tisku, které bylo použito pro tuto práci, se informace týkající se holešovského pogromu neobjevuje. „V noci z úterka na středu tento týden došlo v Holešově k velkým protizidovským demonstracím, které se během den pak opakovaly a nabyly povážlivých rozměrů.“¹⁵⁹ Ovšem v tomto článku se také objevuje snaha vinit židovské obyvatelstvo z nesolidárního postoje vůči českému národu v minulosti: „Jest sice jisté, že různé živly a to zejména rekrutující se ponejvíce z vrstev židovských – tak mají mnoho na svědomí z dřívější perzekuce českého národa, tak ještě mnozí z nich nemohou a nechtějí pochopit, jak mnoho poměry se změnily. To však nesmí se všeobecněovat a to nesmí náš lid vyprovokovat k činům pro národ nejvýše ostudným.“ Článek se však staví k události čelem a seznamuje čtenáře s průběhem a následky protizidovských útoků v Holešově: „V židovském hostinci Süssově shromáždilo se mnoho vojínů, jichž chování bylo hostinské podezřelé. Upozornila na to místní židovskou obranu, která hned salarmovala všechno židovské obyvatelstvo Holešova. Krátce na to došlo k velké řeži a pustošení židovských obchodů. Asi 40 až 60 osob z Mor. Ostravy, k nimž přidal se velký dav lidí domácích, pustilo se jako na povel do pustošení židovských domů, vytloukání výkladů a za ustavičné střelby vnikali násilím do bytů a obchodů. ... Celá řada židovských domů a bytů byla zpustošena, vydrancována. Židovský obchodník Grünbaum, který se výtržníkům postavil na odpor, byl v nastalé vřavě usmrcen. Výrobce lihovin Hugo Grätzer, jenž se zdráhal vydati útočnickům klíče od železné pokladny, byl smrtelně zraněn. Do rána byly všechny domy v židovské ulici vydrancovány. Druhého dne přišly na řadu židovské domy ve čtvrti

¹⁵⁷ „Lvov v rukách Poláků“, *České slovo*, 27. listopadu 1918.

¹⁵⁸ „Prudké boje o Lvov“, *Právo lidu*, 17. listopadu 1918.

¹⁵⁹ „Pogrom v Holešově“, *Právo lidu*, 7. prosince 1918.

křesťanské. ... Teprve když byly téměř všechny židovské domy zpustošeny, nastal v městě zase klid. Škoda, způsobená drancováním odhaduje se na několik milionů.¹⁶⁰

3.4 Německé provokace

Další událostí, která se odehrávala na území Československa bezprostředně po skončení první světové války, byly provokace ze strany německých důstojníků, které byly v pravicovém tisku spojovány s židovským obyvatelstvem. O této události se dočteme i v levicovém tisku. V deníku *Právo lidu*, který informuje o této události, nenalezneme žádné informace o tom, že by se těchto provokací účastnilo i židovské obyvatelstvo. „Včera byly ještě v Praze dozvuky nedělních nepokojů po celý den však nevzaly na sebe vážnější tvářnost. Několik německých důstojníků snažilo se svým chováním a velkoněmeckými odznaky vyprovokovati české obecnstvo, byli však včas důrazně poukázáni do příslušných mezí. Bylo úředně zjištěno, že provokatérství toto bylo ze strany německé organisováno a připraveno. Bylo tak zjištěno výslechem zatčených, většinou německých důstojníků. ...Mezi zatčenými provokatéry nalézali se také dva důstojníci maďarští.“¹⁶¹ Ačkoli v následujícím článku v deníku *České slovo* není explicitně řečeno, že se židovská menšina podílela na německých provokacích, nezůstala bez povšimnutí: „Zachovejte tedy mrazivý klid vítězů a nedejte se z něho vyrušiti ani malichernými provokacemi živilů, kterým záleží na tom, aby mohly Prahu před světem ostouzeti. Nedejte se tedy podobným jednáním strhnouti k násilnostem proti německým a židovským spoluobčanům. Víme, že německo-židovská otázka zneklidňuje vaše mysl, ale žádáme vás v zájmu věci celého národa, abyste klidně vyčkali mírové konference, kde bude upravena.“¹⁶² V tomto článku je příznačné, že výzva po klidu vůči židovskému obyvatelstvu je motivována spíše tím, aby se české obyvatelstvo nedopouštělo nepatřičných činů a nebylo tak posléze s danou situací kompromitováno než přesvědčením, že by se židovské obyvatelstvo ničím neprovinilo.

3.5 Steinherzova aféra

Steinherzova aféra¹⁶³, která se odehrála ve 20. letech v prostředí německé univerzity v Praze byla v levicovém tisku vnímána jako antisemitská. Podle *Práva lidu* by se měla společnost nad touto událostí pozastavit. Nejen proto, že se jedná o rasové projevy, které by

¹⁶⁰ „Pogrom v Holešově“, *Právo lidu*, 7. prosince 1918.

¹⁶¹ „Nepokoje v Praze“, *Právo lidu*, 3. prosince 1918.

¹⁶² „V zájmu svaté věci národa našeho zachovejte klid!“, *České slovo*, 2. prosince 1918.

¹⁶³ Viz druhá kapitola.

v moderní vyspělé společnosti neměly probíhat, ale také proto, že k tomu dochází, ač v souvislosti s německým studentstvem, na území Československa. „Ale používá-li se této možnosti k tomu účelu, aby byl nejvyšší akademické hodnosti zbaven člověk jen proto, že náleží jiné rase, když na akademické půdě se vybíjí rasová zášť a nenávisť, pak se musí pokroková veřejnost nad tím pozastavit a všimnout si prostředí, jež poskytuje průchod vlně reakce i k nám.“ Dále: „Se strany německého nacionalistického studentstva bylo zdůrazňováno, že stávka nemá jiného účelu, než odstranění rektora – Žida. Jak je tento důvod ubohý při nynějším stupni vývoje společnosti, v níž nejrůznější prvky mnohonásobně se prolínají, je zřejmo, zvláště mají-li se jím ospravedlniti násilnosti, páchané na půdě republiky, jejíž ústava zabezpečuje stejná práva všem bez rozdílu národnosti a náboženského vyznání a charakterisuje to výborně smýšlení oné části německého studentstva.“¹⁶⁴ *Právo lidu* zaujímá názor, že by české veřejnosti nemělo být lhostejno, co se na půdě pražské univerzity, ač německé, děje z obavy o budoucnost: „Jiná část německého studentstva, stávku samu odsuzující, snažila se lokalizovat celou záležitost jen na půdu německé university a odpírala právo na zasáhnutí do sporu veřejnosti, zvláště české. Nemůžeme souhlasit. České veřejnosti nemůže být lhostejno, jaký duch vládne u dorostu německé inteligence, jež dá republice úředníky a i jinak bude vykonávat vliv na poměry v našem státu.“¹⁶⁵ Postoj ústředního tisku *Československé sociálně demokratické strany* je podpořen také faktem, že tehdejší československý sociálně demokratický ministr školství, Rudolf Bechyně, odmítl přijmout, rezignaci dr. Steinherze. Deník *České slovo* v jednom článku ovšem toto stanovisko nezaujímá a naopak vyjadřuje nezájem ze strany českého národa vůči této události: „Německo-nacionální studentstvo zahájilo totiž stávku, namířenou proti rektorovi Dru Steinherzovi, jenž je vyznání židovského. Při té příležitosti zaslal stávkový výbor i českým listům přípis, hnusnou češtinou psaný, v něm se dovolává – světe slyš – souhlasu celého českého národa. Nám ovšem celý spor je naprosto lhostejný. Barbarské mravy něm. nacionálů můžeme však jen odsouditi.“¹⁶⁶ *České slovo* nezapomíná poukázat na německo-židovské sepjetí, které se této menšině stalo osudným a protičeský postoj ze strany židovského obyvatelstva: „Němečtí antisemitští studenti v Praze vedou prudký boj proti svým židovským kolegům. Židovští studenti byli jádrem pražského buršáctví a šli vždy příkladem napřed při všech protičeských akcích. Jádro pražského Německva tvoří vůbec Židé. Teď sklízí však odměnu – německo-nacionální studenti arijsťtí vyhánějí je z university a rozbíjejí jim klacky

¹⁶⁴ „Německé studentstvo ve vleku reakce“, *Právo lidu*, 19. listopadu 1922.

¹⁶⁵ „Německé studentstvo ve vleku reakce“, *Právo lidu*, 19. listopadu 1922.

¹⁶⁶ „Němečtí antisemitští studenti v Praze“, *České slovo*, 16. listopadu 1922.

hlavy.¹⁶⁷ V jiném článku téhož deníku je, oproti předcházejícímu článku, zastáván jiný postoj, který nesouhlasí s tím, že by událost kolem dr. Steiherze byla pouze vnitřní záležitostí německé pražské univerzity: „Německo-nacionální studenstvo obrátilo se projevem k české veřejnosti, kde prohlašuje tuto záležitost za interní věc německé university. Nejen že nemůžeme takto pohlížeti na vystoupení německo-nacionálního studenstva, majíce za sebou zkušenost z doby Masarykovy na české universitě, nýbrž vidíme v útoku na svobodu volby rektora i útok na svobodu vědy, i útok na všechny pokrokové snahy v životě universitním. ... útok na osobu rektora Steinherze je prvním živelním projevem organisované reakce na půdě života kulturního.“¹⁶⁸ Autor článku také apeluje na to, že jako socialisté musejí odsoudit tento postoj německého studenstva. Dalo by se říci, že se jedná o snahu vyhranit se vůči pravicovým stranám na základě ideovém. „...považuje za svoji povinnost co nejdůrazněji odsouditi jako socialisté i jako studenti vystoupení něm. nac. studenstva i podpory, již se jim dostalo od reakce české i německé. Pryč s reakcí! Pryč se šovinismem a antisemitismem! Pro svobodu vědy, názoru a přesvědčení.“¹⁶⁹

Komunistický tisk *Rudé právo* událost kolem dr. Steinherze vnímá jako jakousi zástěrku, jejíž pravá podstata spočívá v útoku protikomunistické skupiny *Orgesch*¹⁷⁰ a nad protižidovské projevy staví projevy protikomunistické. „Včera dopoledne obsadili německo-nacionální orgešovští studenti všechny budovy německé university v Praze a násilím zabránili čtení přednášek. Tato akce provádí se pod pláštíkem protižidovské agitace a jest zdánlivě namířena proti novému rektorovi dru Steinherzovi, který je Židem. Němečtí nacionální studenti vydali heslo „odžidovštění německé university“, ve skutečnosti však tato akce má zcela zřejmý orgešovský charakter.“¹⁷¹ Jinde: „Dne 15. listopadu obsadili německo-arijští studenti všechny budovy a ústavy německé univerzity v Praze. Celá tato akce neměla by pražádný význam pro dělnictvo, kdyby neměla kromě stránky komické také dosti vážný podklad: obsazení německé university nacionálními studenty byl vlastně první pokus o uplatnění se organisovaných Orgeschů také u nás v Československu.“¹⁷²

¹⁶⁷ „Němečtí antisemitští studenti v Praze“, *České slovo*, 16. listopadu 1922.

¹⁶⁸ „Veřejnosti, zejména studentské“, *České slovo*, 19. listopadu 1922.

¹⁶⁹ „Veřejnosti, zejména studentské“, *České slovo*, 19. listopadu 1922.

¹⁷⁰ Neboli Organizace Escherich. Georg Escherich byl německý politik, který se v roce 1919 stal vedoucí osobností bavorské domobrany, což byla místní antikomunistická obranná skupina založena generálem Ludwigem Maerckerem. Na počátku 20. let se svými přívrženci vytvořil organizaci Orgesch, která byla také zaměřena antisemitsky.

¹⁷¹ „Německá universita pražská pod terorem německých šovinistů“, *Rudé právo*, 16. listopadu 1922.

¹⁷² „Stávka německo-nacionálních studentů v Praze“, *Rudé právo*, 21. listopadu 1922.

3.6 Pronásledování židovského obyvatelstva po nástupu Adolfa Hitlera k moci

Rok 1933, kdy k moci v Německu nastoupil Adolf Hitler, byl pro židovské obyvatelstvo kritickým mezníkem. Židovské obyvatelstvo bylo pronásledováno a zbavováno občanských i lidských práv. Původ perzekuce židovské menšiny byl založen na rasových základech. Jak je uvedeno v předcházející kapitole, pravicový tisk věnoval těmto událostem velkou pozornost. Vycházelo velké množství článků, které reflektovaly danou situaci. Svým kvantem a někdy i obsahem působily až populisticky. Levicový tisk také nenechal postavení židovského obyvatelstva na území Německa bez povšimnutí. Ovšem v množství článků nedosahoval takových počtů. Články se nejvíce zaměřovaly na bojkot židovských obchodů ze strany Německa a nařízením, která německá vláda vydala v souvislosti s tímto bojkotem. Psalo se také o odezvě, kterou tato situace měla v zahraničí, tedy o protestních hnutích proti nacistickému teroru v Německu v zemích jako Francie, USA, Mexiko, Polsko a tehdejší Jugoslávie. Co se týká zpráv levicového tisku, v kterých by se odrážel postoj Československa k těmto událostem, neobjevovaly se v dobovém levicovém tisku žádné zprávy, které by demonstrovaly jakékoli negativní projevy vůči židovské menšině. Jinak tomu bylo v pravicovém tisku, který manipuloval s pojmem Žid ve vztahu k národnostní otázce a vrhal tak na židovskou menšinu negativní světlo. Levicový tisk se spíše snažil upozorňovat na teror, kterému je židovské obyvatelstvo vystaveno. Ovšem v levicovém tisku není opomenuto ani to, že tím terorem jsou zasaženi také političtí přívrženci, kteří stojí v opozici vůči nacistickému Německu, tedy marxisté a sociální demokraté. Zdá se, z pohledu levicového tisku, jakoby političtí odpůrci Hitlerova režimu a Židé byli na jedné lodi. „Orgán anglické dělnické strany *Daily Herald* uveřejňuje zprávu o způsobu, jakým nakládají hakenkreuzlerští úderníci se zatčenými politickými odpůrci. V Berlíně jsou prý tři tajná vězení, kde zatčení jsou bití ocelovými pruty tak, až je nutno odvézti je do nemocnice. Teror hakenkreuzlerů jde prý tak daleko, že ani příbuzní zatčených si netroufají se ozvatí. Pachatelé těchto činů jsou organisovaní hakenkreuzleři, kteří byli zařazeni do pomocné policie. Před dvěma dny bylo prý do berlínských mučírén dopraveno asi 80 zatčených a ztýráno hrozným způsobem. Mezi zatčenými jsou četní Židé.“¹⁷³ Jinde: „Předseda hakenkreuzlerské frakce na pruském zemském sněmu Kube prohlásil včera v Hamburku, že bude zahájena veliká očištná práce. Politikou socialistů prý bylo Německo zničeno. Antisemitismus hakenkreuzlerského hnutí prý dozná nyní nového rozmachu a bude projeven nemilosrdně a rozhodně. Hitlerova strana chce

¹⁷³ „Hakenkreuzlerské mučírny v Berlíně“, *České slovo*, 11. března 1933.

jednou pro vždy učiniti konec semitskému vlivu v německém tisku.“¹⁷⁴ V *Právu lidu* se píše: „Představenstvo hakenkrajclerské strany vydalo výzvu k organisacím, v níž s poukazem na protiněmeckou štvanicí marxistických zločinců a židovských intelektuálů uprchnuvších za hranice se vyhlašuje boj Židům v Německu, kteří prý zneužívají německého pohostinství a nevyvracejí lži, šířené v cizině o Německu. Nařizuje se utvoření akčních výborů, které by podle plánu prováděly bojkot židovských obchodů, lékařů, advokátů a židovského zboží.“¹⁷⁵ Jinde: „V těchto kasárnách táboří mnoho úderníků, výpomocné policie, kteří všichni jsou důkladně ozbrojeni. Do těchto místností bylo také odvečeno asi 150 zatčených osob většinou členů Reichsbanneru, komunistů, Židů, cizinců, kteří tam byli hitlerovci ztýráni za to, že odmítli říci adresy funkcionářů, jež chtěly hitlerovské tlupy vědět.“¹⁷⁶

V tomto období vyšlo v *Právu lidu* prohlášení dr. Meissnera¹⁷⁷ a v *Českém slovu* interview s T. G. Masarykem, jejichž tématem byla hrozba fašismu. Každý zaujímal k této věci jiné stanovisko. Dr. Meissner viděl ve fašismu nepřítel demokracie, proti němuž je nutno bojovat. „Soudr. Meissner ocenil, že naše republika má své národnosti ve vládě a vidí ve fašismu, který by tuto strukturu naší demokracie rozbil, přímého nepřítel republiky. Fašism také zvětšuje a prodlužuje svým zneklidňováním hospodářskou a sociální bídu. Nelze podporovat jednoho fašismu, aby nebyl podporován fašism ostatní, neboť fašismy se navzájem podporují. Demokracie se musí bránit diktaturám svojí prací a tím, když bude činnorodá. Každá nečinnost se demokracii vymstí. Musí však býti také demokratičtí voličové.“¹⁷⁸ Na druhé straně však tehdejší prezident T. G. Masaryk ve fašismu přímou hrozbu neviděl, jak dokládá interview, které Masaryk poskytl pražskému korespondentovi Reuterovy tiskové kanceláře¹⁷⁹: „Na otázku, mají-li malé národy býti znepokojovány novou formou vládní v Německu, odpověděl pan president: Proč? Menší národy musí prostě pracovat usilovněji a lépe, toť vše. Němci, nebudou-li znepokojováni, nebudou nás také znepokojovat. Budou míti dost co činit se svými vlastními problémy.“¹⁸⁰

V komunistickém deníku *Rudé právo* vycházely články týkající situace v Německu převážně v duchu boje proletariátu proti rostoucímu fašismu a pozornost byla věnována i židovské menšině. Ovšem ze všech zmíněných deníků byla ze strany ústředního komunistického tisku věnována této menšině pozornost nejmenší. V popředí stál ideologický

¹⁷⁴ „Hitler hrozí diktaturou“, *České slovo*, 12. února 1933.

¹⁷⁵ „Protižidovský bojkot“, *Právo lidu*, 29. března 1933.

¹⁷⁶ „Hitlerovské hordy loupí sociálně demokratický majetek“, *Právo lidu*, 12. března 1933.

¹⁷⁷ Viz druhá kapitola.

¹⁷⁸ „Ministr soudruh dr. Meissner o diktatuře a demokracii“, *Právo lidu*, 9. února 1933.

¹⁷⁹ Reuters je zpravodajská kancelář, která byla založena roku 1851 v Londýně německo-židovským emigrantem Paulem Juliusem Reuterem jako první tisková agentura.

¹⁸⁰ „President Masaryk o Malé dohodě, demokracii, fašismu a mladých“, *České slovo*, 19. března 1933.

boj komunismu proti fašismu. V článku, který vyšel dne 15. března 1933 informuje deník o projevech českých fašistů vůči Němcům a Židům, ale lze zde vysledovat snahu klást pronásledování dělnické třídy v Německu do popředí a považovat protižidovské tendence za jev, za jehož podstatou se skrývá boj proti dělnické třídě. „Po Praze jsou teď šířeny fašistické letáky, vyzývající nezakrytě k pogromu na Němce a Židy. ... Na české fašisty zřejmě působí povzbudivě příklad jejich hitlerovských vzorů. Myslí, že teď, kdy bandy SA vraždí dělníky v Německu, budou moci oni znovu řídit v pražských ulicích, jak tomu bylo při známých fašistických bouřích proti německým filmům.“¹⁸¹ Dále: „A na organizace protižidovských pogromů chytal Hitler šovinistickou ulici, aby jí později mohl podporovat svůj protidělnický teror. ... Tak narůstal fašismus v Německu, tak se tam organizoval krvavý teror proti proletářské třídě: v Československu musí být německé události dělníkům velikým poučením, že nesmějí dovolit vzrůst fašistické bestii.“¹⁸² V jiném článku se objevuje úmysl Židy spojovat s kapitálem a podporou Hitlera a je v něm uveřejněno prohlášení německy národních Židů, kteří se vyhraňují vůči jakýmkoli nařčením z protižidovských útoků ze strany Německa, která pocházejí od Židů levicových a východních: „A v tom je Hitler podporován židovskými kapitalisty, proti nimž nic nemá. Zpravodajská kancelář Conti oznamuje: Německy nacionálně cítící Židé, sdružení ve spolku *Deutscher Vortrupp*, vydali prohlášení, v němž se obracejí proti východním Židům a domněle německým Židům z levicových stran, kteří uprchli z Německa a pořádají v cizině protiněmecké manifestace. Svaz německých nacionálních Židů odmítá tyto útoky osob, které k Německu prý neměly nikdy žádného vztahu. V závěru prohlašují, že poměr německých Židů k říšské vládě je jenom jejich vlastní záležitostí.“¹⁸³ Tzn., že je kladeno rovnítko mezi bohatým Židem a německy cítícím Židem, který podporuje fašistický režim v Německu. Tak jak byla tendence v pravicovém tisku manipulovat s židovskou menšinou v otázce národnosti, tak bylo v komunistickém tisku manipulováno s židovskou menšinou v otázce ideologické.

3.7 Protižidovské nálady spojené s insigniemi

Koncem roku 1934 bylo území tehdejšího Československa zasaženo aférou kolem insignií¹⁸⁴, s níž byly také spojeny útoky na židovské obyvatelstvo. Dobový levicový tisk tuto událost bedlivě sledoval, převážně deník *Právo lidu*, který tomuto tématu na stránkách svého tisku věnoval velký prostor. Přes rozsah zpráv, které zaplňovaly stránky levicových deníků, se

¹⁸¹ „Pražští fašisté připravují pogromy!“, *Rudé právo*, 15. března 1933.

¹⁸² „Pražští fašisté připravují pogromy!“, *Rudé právo*, 15. března 1933.

¹⁸³ „Odpověď na protižidovské pogromy v Německu“, *Rudé právo*, 29. března 1933.

¹⁸⁴ Viz druhá kapitola.

útoky na židovskou menšinu zmiňují v jednom jediném článku, který tyto útoky odsuzuje, neboť se neslučují s demokratickou myšlenkou československého národa. „Provokace hakenkrajclerských studentů německých mohla být rázně a důstojně likvidována úředním zásahem, ale české fašistické kruhy ji použily ke svým demonstracím, jež vyústily v hrubé výtržnosti a násilnosti, v teroristické napadání jinonárodních a židovských občanů.“¹⁸⁵ Tento článek také obsahuje prohlášení československých spisovatelů, které podepsalo 67 spisovatelů. Jedná se o prohlášení, které neschvaluje pouliční demonstrace a události s nimi spojené, které provázely dění kolem pražské univerzity v souvislosti s předáním insignií. „Podepsaní členové *Obce československých spisovatelů* odsuzují události, k nimž došlo v těchto dnech v pražských ulicích, i násilné skutky proti spoluobčanům jiného jazyka a náboženského i politického vyznání.“¹⁸⁶ Prohlášení také vyšlo o den dříve v deníku *České slovo*. Událost byla vnímána jako boj dvou ideologických směrů na což levicový tisk reagoval slovy: „Dnes se studenti rozdělují na pravici a levice. Vede se boj proti marxismu a fašismu. Je to dělení nepřesné a často zakrývá pravou podstatu složitých otázek, o něž se přeme.“¹⁸⁷ Jinde: „Jisto je, že mezi německým studenstvem loví podezřelé živly, jednak hakenkreuzleři a nacionálové, kteří ženou studenstvo do nepředložených kousků z důvodů nacionálních, jednak komunisté, kteří se chytají každé příležitosti k demonstracím, tentokrát si vymyslili, že protestují proti českému fašismu.“¹⁸⁸

3.8 Norimberské zákony

Norimberských zákonů¹⁸⁹, které byly vyhlášeny 15. září roku 1935, se dotkl i levicový tisk. Oproti pravicovému tisku lze v člancích levicového tisku rozkrýt jeho postoj k těmto zákonům. V *Českém slovu* i v *Právu lidu* je čtenář seznámen s nařízeními Norimberských zákonů vůči židovskému obyvatelstvu. V *Českém slovu* se mluví o odebrání občanských práv židovské menšině prostřednictvím Norimberských zákonů a upozorňuje na to, že se Židé mohou stát obětními beránky hitlerovského Německa v případě, že budou protiněmecké nálady ve světě pokračovat. „Novým zákonem, jenž Židům vzal občanská práva, má prý být utvořen podklad pro snesitelný poměr mezi německým a židovským národem. Kdyby však bylo pokračováno v židovských štvanicích proti Německu, bude prý řešení židovské otázky

¹⁸⁵ „Spisovatelé veřejnosti a studenstvu“, *Právo lidu*, 28. listopadu 1934.

¹⁸⁶ „Spisovatelé veřejnosti a studenstvu“, *Právo lidu*, 28. listopadu 1934. Také „Českoslovenští spisovatelé na obranu duševní svobody a proti importovanému fašismu“, *České slovo*, 27. listopadu 1934.

¹⁸⁷ „Slovo k studentům“, *České slovo*, 25. listopadu 1934.

¹⁸⁸ „Zákon platí také pro německou universitu“, *České slovo*, 24. listopadu 1934.

¹⁸⁹ Viz druhá kapitola.

ponecháno hakenkrajclerské straně. Je to velmi zřetelná hrozba. Německo si chce držet Židy jako rukojmí a když ve světě potrvá protiněmecká agitace, bude se na nich mstít.“¹⁹⁰ Deník *Právo lidu* spojuje norimberská nařízení, konkrétně nařízení týkající se zákazu vyvěšování státní vlajky židovským obyvatelstvem, které mu je povoleno vyvěšovat pouze prapory židovské, se středověkými praktikami. „Podle středověkých vzorů je jim vpáleno znamení méněcenných občanů a také viditelným znamením se musejí odlišovat od ostatních. Skoro překvapuje, že se sněm neusnesl, že musejí bydlet ve zvláštních čtvrtích.“¹⁹¹ Pisatel článku, Jan Vaněk¹⁹², netušil, jak blízko je pravdě. Během druhé světové války byla Němci zřízena ghetta, která byla přestupní stanicí do koncentračních táborů. Ve stejném článku se také poukazuje na to, že situace v Německu, spojená s židovským obyvatelstvem v souvislosti s Norimberskými zákony, nemá nikde jinde ve světě obdoby. „Židé se stávají občany druhého řádu a tomu se v polouředním výkladu říká, že přestali být německými občany a stali se národem menšinovým a mají svá zvláštní práva. Je to demagogie, neboť nikde na světě není menšinovému národu zakázáno, aby se jeho příslušníci ženili s členy národa většinového, nikde není nařízeno, že se musejí viditelným znamením přihlašovat k své národnosti. ... Tím však nejlépe hitlerismus, jak jsme již řekli, dokázal svou povahu civilizovaného státu a nemá nejmenšího oprávnění, aby vystupoval v roli obránce civilisace.“¹⁹³

Rudé právo se zaměřuje převážně na samotný sjezd v Norimberku, za jehož hlavní naplň vnímá štvaniči proti Moskvě a komunismu. „Signál k tomu byl dán již zahajovací řečí. Pan Hess¹⁹⁴, Rosenberg¹⁹⁵ a Goebbels uspořádali něco jako soutěž nejzlomyslnějších, nejprovokativnějších výpadů proti Sovětské zemi. ... Ukázalo se nakonec, že na programu je jen jedna otázka, a to bolševické nebezpečí. Protisovětské schůze staly se již každodenním zjevem ve fašistickém Německu.“¹⁹⁶ Ač byl z pohledu komunistického tisku brán Norimberský sjezd jako válka fašistického Německa proti Sovětskému svazu, objevily se v člancích také zmínky o Židech. Levicový komunistický tisk ve stejném článku vytváří obraz sjezdu a jeho hesla. „S pěnou u huby s hrozcími pěstmi a se strhanými obličejmi řvou divoce:

¹⁹⁰ „Němečtí Židé vyloučení z občanského života“, *České slovo*, 16. září 1935.

¹⁹¹ „Norimberský sjezd jen předehra?“, *Právo lidu*, 18. září 1935.

¹⁹² Jan Vaněk byl novinář a překladatel, který v letech 1945- 1948 zastával funkci šéfredaktora deníku *Právo lidu*. A v letech 1945- 1946 byl poslancem Prozatímního Národního shromáždění za *Československou sociální demokracii*.

¹⁹³ „Norimberský sjezd jen předehra?“, *Právo lidu*, 18. září 1935.

¹⁹⁴ Rudolf Hess byl německý nacistický politik. Zastával úřad předsedy *Politické ústřední komise NSDAP*, byl jmenován Hitlerovým zástupcem v NSDAP a říšským ministrem. Po vypuknutí druhé světové války se stal členem tajné vládní rady a ministerským radou říšské obrany. Po Göringovi byl jmenován druhým Hitlerovým nástupcem.

¹⁹⁵ Alfred Rosenberg byl považován za stranického ideologa NSDAP a tvůrce nacistických teorií o rasové nadřazenosti, pronásledování Židů a teorie o zvrhlosti moderního umění.

¹⁹⁶ „Norimberský sjezd je sjezdem války!“, *Rudé právo*, 17. září 1935.

„Moskva ohrožuje svět. Všichni proti Sovětskému svazu. Kdo nejde s Německem proti Moskvě, jest spojencem sil chaosu.“ Sta gramofonových trub vyvolávají hysterické výkřiky: „Jsme proti Židům, pryč se Židy. Jsme proti katolíkům, pryč s katolíky. Jsme proti marxistům, jsme proti komunistům, jsme proti celému světu.“ Rasové idiotství slaví orgie. Pan Rosenberg zuřivě řve. Cituje talmud a protokoly sionských mudrců. Opíraje se o citáty z těchto autentických dokumentů dokazuje zločinnost komunismu.¹⁹⁷ Ačkoli se staví *Rudé právo* k věci kriticky, poslední zmínka o tom, že „zločinnost komunismu“ se dokazuje na základě citací z *Talmudu* a konspiračního textu *Protokolů sionských mudrců*, mohla mít za následek vznik nelibosti mezi sympatizanty *Komunistické strany* vůči Židům. V článku se také úzce spojuje marxismus a Židé jako jediná příčina špatné situace. „Kdo zavinil hospodářskou krizi? Židovský marxismus. Kdo je vinen nezaměstnaností? Marxismus. Proč je německý rolník ruinován? Hledej Židy a marxisty. Špatně žně, inflace, sucho, všechno má jedinou příčinu: židovský marxismus.“¹⁹⁸ V jiném článku se objevuje spojitost mezi praktikami tehdejší německé vlády s praktikami v bývalém carském Rusku. „Když ruský car se domníval, že se blíží revoluční bouře otevřel ventily ve formě židovských pogromů. Ne nadarmo považuje pan Hitler teoretika, ruského pogromového autora hrdinu Milova, autora nesmyslného pamfletu *Sedm mudrců sionských*, za světlo lidského myšlení. Pan Hitler učí se politické strategie od ruských pogromových hrdinů.“¹⁹⁹ Spojování pogromů na židovském obyvatelstvu s carským Ruskem bylo ideovou koncepcí Sovětského svazu. „V jeho²⁰⁰ interpretaci je antisemitismus carskou taktikou, která má za úkol udržet tradiční pravoslaví a carskou despocii u moci tím, že se lidový hněv obrátí proti obětnímu beránkovi.“²⁰¹ Norimberské zákony týkající se Židů, ač nebyly v *Rudém právu* konkrétně zmíněny, byly ostře odmítnuty. „Po řeči Hitlerově schválil sněm zákony proti Židům, zákony, které zůstanou hanbou tohoto století.“²⁰² Toto vyjádření je více než výstižné. Přijaté zákony, které se se svými nařízeními na rasovém základě vracely do hlubokého středověku, které ponižovaly a popíraly lidská práva menšiny, jenž byla po staletí v celé historii perzekuována a využívána tou kterou danou mocí pro její vlastní zájmy, byly hanbou moderní civilizované společnosti tehdejší doby, jejichž důsledek byl v nastávajícím období hrůzný. V souvislosti s tehdejším Sovětským svazem zůstává otázkou, zda bylo odsouzení Norimberských zákonů týkajících se židovského obyvatelstva motivováno principem humanity, nebo zda se jednalo o účelový

¹⁹⁷ „Norimberský sjezd je sjezdem války!“, *Rudé právo*, 17. září 1935.

¹⁹⁸ „Norimberský sjezd je sjezdem války!“, *Rudé právo*, 17. září 1935.

¹⁹⁹ „Norimberk a Moskva“, *Rudé právo*, 19. září 1935.

²⁰⁰ Vladimíra Iljiče Lenina.

²⁰¹ BUDIL, Ivo. ARAVA-NOVOTNÁ, Lena a kol. *Encyklopedie dějin antisemitismu*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2013, s. 238.

²⁰² „Norimberský sjezd je sjezdem války!“, *Rudé právo*, 17. září 1935.

postoj, jímž se chtěl Sovětský svaz ideologicky vyhranit vůči nacistickému Německu a situace, v které se židovské obyvatelstvo ocitlo, sloužila jako jeden z prostředků pro tento účel. Tato otázka zůstává nabíledni vzhledem k tomu, že území Ruska bylo prorostlé silnými antisemitskými postoji. Ať již za doby carského Ruska, za vlády Kateřiny II., Alexandra II., nebo vlády cara Mikuláše II., kdy docházelo k protižidovským nařízením, pogromům a antisemitským postojům. Ani následně, v éře Sovětského svazu nebyl vztah k Židům nijak vstřícný. „Podle současníků byl Josef Stalin vášnivým antisemitou, i když se zpočátku pokoušel své antipatie vůči Židům z politických důvodů skrývat. ... Stalin pronášel hrubě antisemitské výroky již před Leninovou smrtí, po ní, jakmile převzal moc, pronásledoval židovské intelektuály, kterých se obával jakožto možné politické opozice. Protižidovské postoje přežívaly také u komunistické mocenské elity a byrokracie.“²⁰³ Tato otázka zůstává také nabíledni vzhledem k tomu, co následovalo po skončení druhé světové války. Již v roce 1948 zahájil Sovětský svaz pronásledování Židů v jehož pozadí stál „jugoslávský problém“²⁰⁴. Byla zahájena propagační akce proti sionismu²⁰⁵, procesy „bílých pláštů“ neboli procesy s „židovskými lékaři“²⁰⁶ a v neposlední řadě politické procesy na začátku 50. let, jehož oběťmi se stali političtí činitelé židovského původu²⁰⁷.

²⁰³ BUDIL, Ivo. ARAVA-NOVOTNÁ, Lena a kol. *Encyklopedie dějin antisemitismu*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2013, s. 239.

²⁰⁴ Tehdejší předseda vlády a později prezident Federativní lidové republiky Jugoslávie J. B. Tito odmítl sovětskou linii socialismu a byl odsouzen jako zrádce socialismu. Všechny země, které byly donuceny přijmout sovětský model, se musely zřít samostatného modelu socialismu. Židé byli obviňováni ze sionismu, ze spolupráce se západem a Jugoslávií.

²⁰⁵ Na počátku 50. let Izrael odmítl Sovětský svaz a vydal se svou cestou socialismu stejně jako Jugoslávie. Sovětský svaz tak začal rozvíjet antisionistickou kampaň. Židé byli pronásledováni a obviňováni ze spolupráce se sionisty.

²⁰⁶ Jednalo se o procesy s lékaři, jenž byli židovského původu, kteří byli obviněni ze spiknutí, jehož účelem bylo zavraždit J. V. Stalina. Za působení N. Chruščova vyšly na povrch materiály, které dokazují, že se jednalo o procesy záměrně vytvořené, jenž měly vést k deportacím Židů do táborů.

²⁰⁷ Tyto procesy probíhaly na území Polska, Maďarska i Československa. V souvislosti s Československem je nejznámější proces s Rudolfem Slánským.

Závěr

Židovská menšina na území Československa v letech 1918-1938 zaujímala výrazné postavení. Byla jednou z nejpočetnějších menšin vedle menšiny německé, maďarské a ruské. Jednalo se o menšinu, která byla s tímto územím úzce spjata a jejíž kořeny na tomto území sahaly do hluboké minulosti. Žila na území ČSR rozptýleně, ale vyskytovala se ve všech jejích částech. Charakter židovské menšiny, jednotlivých oblastí ČSR, se pohyboval od asimilovaných Židů po silně ortodoxní, držící se svých tradic. Celkově ale tvořila silnou sociální skupinu, která se podílela na hospodářském životě a rozvoji republiky. Dokázala se integrovat na poli politickém jak vytvářením svých vlastní stran, tak realizací v československých státoprvních stranách. Mezi československými politiky z řad ministrů a poslanců bylo několik význačných osobností židovského původu, které se podílely na utváření československých zákonů nebo i ústavy. Byly mezi nimi osobnosti, které se účastnily protirakouského odboje a bojovaly za samostatnost Československa. Tato menšina se dokázala realizovat nejen na poli hospodářském a politickém, ale také na poli kulturním. Zejména v západní části ČSR se stala neoddělitelnou součástí československé kultury ve všech jejích sférách. Jednalo se o menšinu, která přispěla k obohacení republiky ve všech oblastech života, což je ještě více patrné v dnešní době.

Politický tisk věnoval židovské menšině pozornost, zejména při událostech, které s ní byly spojeny. To, jak byla dobovým politickým tiskem vnímána, bylo nejvíce odvislé od toho, jakým směrem se tisk orientoval. Meziválečné období bylo prostoupeno dvěma hlavními ideami, které se začaly rozvíjet již v předcházejícím století a zasáhly celý evropský kontinent. Šlo o myšlenku nacionalismu, národovectví, které zastávalo národní uvědomění a soudržnost. Na jeho základě po první světové válce vznikly samostatné státy v oblasti střední a východní Evropy, které se emancipovaly od rakousko-uherské nadvlády. Druhou byla myšlenka socialismu, jehož základním cílem, ač tento proud měl mnoho podob, bylo dosažení rovnosti a spravedlnosti změnou státního zřízení a vztahů ve společnosti v oblasti právní, majetkové i hospodářské a v neposlední řadě také v oblasti vzdělávání. Po první světové válce tyto směry daly vzniknout radikálním formám – nacismu, který vznikl na území tehdejšího Německa a komunismu, jenž byl zastoupen Sovětským svazem. Ani území Československa nezůstalo bez vlivu těchto směrů a na jeho území vznikaly umírněné i radikální formy těchto ideových proudů. Politický tisk pracoval s určitými mechanismy, jejichž prostřednictvím charakterizoval židovskou menšinu veřejnosti.

Dominantním mechanismem v pravicovém tisku byla v souvislosti s židovskou menšinou otázka národnostní. Židé většinou vystupovali jako podporovatelé menšiny, která zaujímá nepřátelský postoj vůči majoritnímu obyvatelstvu. Děje se tak v kontextu pogromů v Polsku, zejména ve Lvově a vztahů Slováků a Maďarů na východním území republiky po skončení první světové války. Nejvíce však stojí v popředí vztah Čechů, Němců a Židů. Židé jsou spojováni s proněmeckým postojem, službou germanizaci a se solidaritou a politickou, finanční a kulturní podporou německé menšiny. Jejich postoj měl být hrozbou pro Československo. Toto stanovisko zaujímal zejména pravicový tisk v článcích, které vyšly v reakci na německé provokace v Praze bezprostředně po skončení války, na Steiherzovu aféru a nástup Adolfa Hitlera k moci roku 1933. Pravicový tisk manipuloval s pojmem Žid tendenčně a vytvářel představu, že židovská menšina je celá pro německá. Do pozadí ustoupil ten fakt, že více než polovina Židů žijících na území ČSR se přihlásila k národnosti židovské a ze zbývajících počtu se více než 24% přihlásilo k české národnosti a přes 12% k národnosti německé. Dalším prvkem, který se v pravicovém tisku během důležitých událostí objevoval, při kterých se formovaly a objevovaly protižidovské postoje a projevy, jako protižidovské pogromy v Polsku, Steinherzova aféra či protižidovské postoje spojené s nástupem Hitlera k moci, ale také při konání XVIII. světového sionistického kongresu v Praze roku 1933, byla kritika židovského tisku. Pravicový tisk se k němu stavěl s nedůvěrou a obviňoval ho z šíření tendenčních zpráv a poukazoval na to, že německý tisk je celý židovský. Zde lze vysledovat spojitost s konspirační teorií, která vedle jiného naráží také na židovský vliv na média. V některých případech byly reakce pravicového tisku nejednotné. Např. při Steiherzově aféře, kdy se mluvilo o antisemitském projevu vůči tehdejšímu rektorovi německé univerzity v Praze, během protižidovských projevů po nástupu Hitlera k moci nebo po vyhlášení Norimberských zákonů se žádné kritické postoje k těmto událostem nevyskytovali. V tisku se neozývaly žádné hlasy, které by poukazovaly na to, že tyto projevy se neslučují s myšlenkou humanity a demokracie a dochází při nich k popírání lidských a občanských práv. Je také důležité zmínit, že o některých událostech se téměř nebo vůbec nemluvilo. Jednalo se např. o vytváření židovských stran a integraci židovské menšiny do politického života. Pravicový tisk zůstal vůči těmto událostem bez větší odezvy, někdy bez jakékoli odezvy. Dále jimi byly např. protižidovské nálady za insigniády nebo nejznámější protižidovský pogrom, který proběhl na území ČSR v Holešově, krátce po skončení první světové války. Pravicový tisk zůstal vůči těmto událostem bez větší odezvy, leckdy bez jakékoli odezvy. Otázkou je proč tomu tak bylo. Proč pravicový tisk nereflektoval tyto události a neapeloval na českou veřejnost, aby se těchto činů vyvarovala, neboť jsou v rozporu s ideami, na jejichž základě tehdejší

Československo vzniklo. Zvláštností pravicového tisku byly *Lidové listy*, které měly tendenci vnímat židovskou menšinu skrze staré stereotypní postoje především jako nepřátele křesťanů. Byli spojováni s protikřesťanskými spiknutími a boji. Židovský charakter byl vnímán jako problematický a Židé byli spojováni s mytologickou postavou bludného Ahasvera a vykořeněností. V neposlední řadě byli Židé také spojováni s obchodem jako jednou z hlavních forem jejich duševní práce. Tyto postoje odrážejí články týkající se parlamentních voleb roku 1925 a XVIII. světového sionistického kongresu.

Levicový tisk měl také své mechanismy, které utvářely pohled na židovskou menšinu. Specifikem levicového tisku bylo periodikum *Rudé právo*. Jedním jeho mechanismem bylo spojovat Židy s radikálním pravicovým směrem, tedy s hitlerovci, a část německých Židů s podporou Hitlera, jenž byl největším nepřítelem komunismu. To je zřetelné v článcích, které se týkaly konání XVIII. světového sionistického kongresu nebo nástupu Hitlera k moci. Dále měl tendenci stavět boj proti proletariátu, proti komunismu ze strany Německa nad protižidovské projevy, které byly vnímány jen jako zástěrka např. při Steinhervově aféře nebo při nástupu Hitlera k moci. Po vyhlášení Norimberských zákonů vyšly v *Rudém právu* články, v nichž je úzce spojován marxismus s Židy a jejichž autoři se ostře vymezují vůči Norimberským zákonům. Otázkou je, jaký byl pravý motiv tohoto postoje. Ostatní levicový tisk tedy *České slovo* a *Právo lidu* se snaží přistupovat k židovské menšině objektivněji než předešlé periodikum nebo pravicový tisk. Tato periodika se snaží v souvislosti s židovskou menšinou poukázat na popírání lidských i občanských práv, upozorňují na kritickou situaci a její následky, na koncentrační tábory a na teror, kterému je židovské obyvatelstvo v Německu vystaveno. Tyto postoje se týkaly reakce na situaci v Německu po převzetí moci Hitlerem, ale i na Steinherzovu aféru. Také se levicová periodika snažila poukázat na sepjetí mezi Čechy a Židy při XVIII. světovém sionistickém kongresu a pozitivní dopady jeho konání na území Československa. Nebála se mluvit o protižidovských projevech za insigniády a prezentovat postoj československých spisovatelů k této události. Jako jediný levicový tisk informovalo *Právo lidu* o protižidovských pogromech na území ČSR. Ovšem i zde se v porovnání s pravicovým tiskem v mnohem menší míře vkrádá otázka národnostní v souvislosti s holešovským pogromem, německými provokacemi v Praze po skončení první světové války či při Steinherzově aféře. V levicovém tisku se také odráželo postavení Židů jako obětí společně se socialisty, proti nimž byla namířena nacistická vláda tehdejšího Německa. Židé se ocitli na stejné lodi s politickými odpůrci nacistického režimu. To možná mělo vliv na postoj, který tento levicový tisk v době nástupu Hitlera k moci k židovské menšině zastával. Když se však podíváme na události, které probíhaly ještě před nástupem Hitlera, vidíme, že postoj

umírněnějšího levicového tisku byl k Židům více méně, oproti jiným periodikům, vstřícnější. Bylo to možná dáno také tím, že v levicových stranách se vyskytovali také politici židovského původu. Zvláště v *Československé sociálně demokratické straně dělnické* působili význační politici židovského původu, zejména Alfréd Meissner nebo Lev Winter, kteří mohli mít vliv na vnímání židovské menšiny z pozice *Československé sociálně demokratické strany dělnické* a jejího ústředního tiskového orgánu *Právo lidu*. Naproti tomu *Komunistická strana Československa*, v níž byli čteně zastoupeni politici židovského původu, neměla tendenci ve svém stranickém tisku tento vliv uplatňovat. V Komunistické straně se odrážela Marxova teorie náboženství, která ho vnímala jako útěchu vykořisťovaných. Snahou bylo setřít jakékoli třídní i náboženské rozdíly. V popředí stál pouze ideologický boj, boj proletariátu proti jeho nepřátelům.

Výsledky, k nimž tato práce dospěla, odrážejí především historický kontext doby. Práce s dobovým tiskem ukázala, že navzdory postavení židovské menšiny jako silné sociální skupiny podílející se na rozvoji první Československé republiky, byla tato menšina dobovým politickým tiskem manipulována. Ocitla se v roli jakéhosi prostředníka, který stál mezi střetem národnostním a ideologickým. V dobovém tisku, ač se již jednalo o moderní vyspělou společnost, se také odrážely staré stereotypní pohledy a postoje k této menšině.

Zvolené téma se mi stalo velice blízkým a ráda bych pokračovala v jeho rozšiřování a hlubším zkoumání i z toho důvodu, že toto téma hlubším studiem neprošlo.

Prameny a literatura

Prameny – Dobový tisk

České slovo
Lidové listy
Národní listy
Právo lidu
Rudé právo
Venkov

Literatura

BEDNAŘÍK, Petr a kol. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011.

BOREK, David. Židovské strany v politickém systému Československa 1918-1938. In: *Moderní dějiny č. 11*. Praha: Historický ústav, 2003.

BUDIL, Ivo. ARAVA-NOVOTNÁ, Lena a kol. *Encyklopedie dějin antisemitismu*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2013.

ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?* Praha- Litomyšl: Paseka, 2013.

ČERMÁKOVÁ, Radka. Československá republika- nový stát ve střední Evropě a Židé. In: *Židovská menšina v Československu ve dvacátých v letech*. Sborník přednášek. Uspořádaly: Blanka Soukupová a Marie Zahradníková. Praha: Židovské muzeum, 2003.

DAVIES, Norman. *Polsko. Dějiny národa ve středu Evropy*. Praha: Prostor, 2003.

JELÍNEK, Ješajahu Andrej. *Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí: zborník statí*. Bratislava: Slovenské národné múzeum- Múzeum židovskej kultúry, 1999-2000.

KAŠPAR, Oldřich. *Dějiny Mexika*. Praha: NLN, 2009.

KOLOMAN, Gajan. T. G. Masaryk, idea sionismu a Nahum Sokolov. In: *Židovská ročenka 5763, 2002-2003*. Praha: Židovská obec.

KUBÍČEK, Jaromír a kol. *Česká retrospektivní bibliografie. Noviny*. Brno: Sdružení knihoven ČR, 2004.

MALÍŘ, Jiří. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861- 2004*. Brno: Doplněk, 2005.

MLYNÁRIK, Ján. *Dějiny Židů na Slovensku*. Praha: Academia, 2005.

PRŮCHA, Václav. Odvětvová a sociální struktura obyvatelstva podle národnosti v meziválečném Československu. In: *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední*

Evropě. Sborník mezinárodní vědecké konference. Ed: Jana Macháčková, Jiří Matějček. Opava, 1999.

RYCHNOVSKY, Ernst. *Masaryk a židovství.* Praha: Mars, 1931.

SUK, V. Židé na Podkarpatské Rusi. In: *Podkarpatská Rus: sborník hospodářského, kulturního a politického poznání Podkarpatské Rusi.* Red.: Zatloukal, Jaroslav. Bratislava: Podkarpatskoruské nakladatelství Josef Stejskal, 1936.

Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 15. února 1921 I. díl. Praha: Státní úřad statistický, 1924.

Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921 II. díl. Praha: Státní úřad statistický, 1927.

Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 1. prosince 1930 I. díl. Praha: Státní úřad statistický, 1934.

Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 1. prosince 1930 II. díl. Praha: Státní úřad statistický, 1935.

Svaz českožidovského hnutí. Praha: Svaz Čechů-židů v Československé republice, 1932

Encyklopedie a slovníky

Encyklopaedia Judaica. Keter Publishing House, Jerusalem, 1971.

CHURAŇ, Milan a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století.* Praha: Libri, 1994.

PEČENKA, M. LUŇÁK, P. a kol. *Encyklopedie moderních dějin.* Praha: Libri, 1998.

VYKOUPIIL, Libor. *Slovník českých dějin.* Brno: Julius Zirkus, 2000.

Summary

Židé ve světle českého tisku první ČSR (1918-1938)

Jews of the Czech Press of the First Czechoslovak State (1918-1938)

Kristýna Ibllová

The thesis entitled “Jews in the light of the Czech press of the First Czechoslovak Republic (1918-1938)” focuses on the Jewish minority in the political press of the time of the Czechoslovak Republic.

The first chapter contains two subchapters, the first of which examines the standing of the Jewish minority within the First Czechoslovak Republic. It illustrates how the Jewish population was represented in various regions throughout Czechoslovakia, what nationalities the Jewish population was comprised of, what professions were most common among the Jewish population, and also shows what degree of social advancement the minority had achieved. The second subchapter looks at the political activities and integration of the minority into political life, both in terms of the First Czechoslovak Republic as well as within the minority itself.

The main part of the thesis works with two categories of press, those being the right-wing and left-wing press, each of which is examined in its own chapter. Analysis is based on the primary press agencies of the most important political parties of the time. The attitudes of these central press agencies toward the Jewish minority are demonstrated on the basis of specific period events that were unfolding both within the Jewish minority and outside of it. The thesis attempts to chronicle the most significant mechanisms of the political press of the time, by means of which the Jewish minority was characterized and reader perception was influenced. These chapters contain subchapters, the titles of which indicate the specific event that was being analyzed.

The conclusion of the thesis offers a comparison of the right-wing and left-wing press in relation to the Jewish minority and outlines the mechanisms and principles that were applied in the various political press agencies.